

AZ

ERDÉLYI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET

EGYHÁZI ÉRTEKEZLETE

1901. ÉVI

ÉVKÖNYVE.

ÖSSZEÁLLITOTTA:

NAGY KÁROLY,

AZ ÉRTEKEZLET EGYHÁZI TITKÁRA.

ÁRA: 1 KORONA.

(AZ ÉRTEKEZLETI TAGOK TAGSÁGI ILLETMÉNYÜL INGVEN KAPJÁK.)

KOLOZSVART,

NY. GOMBOS FERENCZ KÖNYVNYOMDAJÁBAN.

1901.

10611

~~10611~~

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

Első évi rendes közgyűlés.

(Tartatott 1901. május 30, 31. napjain Sz.-Udvarhelytt.)

A.) Ünnepeles istentisztelet.

1.) *Ima.*

(Tartotta **Deési Gyula** esperes, egyházi alelnök.)

Testi, lelki világoknak teremtő, fenntartó Istene!
Gondviselő édes atyánk a mi Urunk Jézus Krisztusban!
Hálatelt szívvel, gyermeki alázattal borulunk le előtted
a gyülekezetnek sátorában, imádásodnak annyiak buzgó
fohásza által megszentelt hajlékában. Az életnek küz-
delmei, a kísértések nehéz harcai és a szenvedések-
nek sokszor elborító árvizei között, békét, üdvöt szom-
juhozó lelkünk kihez, oh kihez mehetne máshoz? —
csak Te nálad van az örök életnek beszéde.

Szereteted, mely ott tündöklök az ég ragyogó csil-
lagainak milliárdjain és a földnek az emberi verejték
áztatta rögein, táplálja a természetnek dajka kebelét,
hogy a mezőknek líliomai szebben öltözködjének, mint
Salamon az ő királyi dicsőségében; a Te atyai szere-
teted kútfeje minden áldásnak, minden életnek.

Gondviselésed intézi bölcsen sorsunkat s ad dia-
dalmat a szent ügynek, melyért nevedben harczolunk,

a benned élő hit szenteli meg akaratumkat a jónak munkálására. Teremtő lelkednek szikrája minden nemes érzés, nagy gondolat, mely lelkünket a föld porából egy tisztább világba emeli föl; minden jó és nemes törekvés, mellyel szívünk a szent és isteni dolgok szeretetéért lánghol.

A Te megáldó és védő gondviselésed örködött és örködik a mi anyaszentegyházunk felett is, támasztva időről-időre bölcs férfiakat, hogy őrállók legyenek hitünknek várán, táplálva a hitnek mindeneket átható éltető tüzét, építve a Te országodat szent ígédnek hirdetése és a szent sacramentumok által. Tiéd minden erő, minden kegyelem, a hol Te jelen vagy lelkednek megszentelő erejével, ott fakadnak fel az élő és éltető vizeknek forrásai.

A Te nevedben gyülekeztünk most is össze, magassan lobogtatva evangelium szerint reformált anyaszentegyházunk zászlóját, hogy alatta szent lelkesedéssel vívjuk a nemes harczt a Te országodért s nem holt, de élő köveket hozunk össze a hívő lelkekben, kik velünk együtt építői legyenek anyaszentegyházunk annyi vészt és vihart kiállott romolhatatlan templomának, egyengetői a Te útaidnak, mert a Te útaidban van a mi lelkünknek öröme, békéje és örök idvessége

Megáldó kezeid védelmezték azt a parányi mustármagot, melyet 300 évvel ezelőtt nagy hitű őseink a saját vérök áztatta földbe hintettek el, s íme, védelmednek szárnyai alatt a parányi magból terebélyes, lombkoszorus fa növekedett föl, melynek árnyékában milliók és milliók keresik és találják föl szívüknek boldogságát, lelköknek üdvét. Millió és millió ajakról száll fel hozzád a szent zsoltosma: „Te benned biztunk eleitől fogva és Te nekünk oltalmunk és hajlékunk voltál minden időben.”

Oh! mert szent kincsünk, drága örökségünk ne-

künk az anyaszentegyház, melyet a nagy idők megrázó küzdelmei és tusakodásai között a végre fundált a Te bölcsességed, hogy lenne hamisítatlan hirdetője szent fiad tudományának, ki nem apadó forrása az örök élet vizének, erős oszlopa, vas bástyája szent hitünknek.

Erősségünknek Istene! ki védelmező paizsunk voltál a multban, hozzád fordul esengő lelkünk a reánk várakozó nehéz küzdelmek közepette is. Oh jövel, segíj meg, áldj meg, szentelj meg minket! s miként amaz első pünköst ünnepén, sebesen zúgó szélnek zendülésében betöltéd a tanítványok lelkét a Te lelkednek csodákat tevő erejével, adj mennyei tüzet nekünk, mely felköltse az alvó lelkeket, életre hívja a szétszórt tetemeiket, megerősítsen mindnyájunkat, hogy felöltözvén a hitnek mellvasába, sisak gyanánt az idvességnek reménységébe s körülövedzve derekunkat a szeretetnek királyi törvényével, szent parancsolatával, munkáljunk híven a Te országodért, mely az igazságnak, lelki szabadságnak és szeretetnek országa.

Hogy munkálhassunk, a Te gondviselő oltalmadba ajánljuk hazánkat, házunkat, anyaszentegyházunkat, a gyülekezeteket, népünket, nemzetünket, a hiveket, oh ihlesd meg őket a benned élő hitnek, szeretetnek lelkével, hadd építtessenek fel a léleknek élő templomává.

Oltalmadba ajánljuk anyaszentegyházunk vezérlő férfait, kiket sokaknak felette kiválasztottál, oh segéld, áld meg őket, hogy időkre belátó bölcsességgel, töretetlen nittel vezessék a Te népedet, miként egykor Mózes a bujdosó Izraelt a puszták úttalan útjain, az üdvösség ígéretenek földje felé. Lelkiddel, kegyelmeddel, segedelmeddel légy mindnyájunkkal, hogy legyen erős, virágzó a református szent Sion s életünkől, munkáinkból szálljon szent nevedre dicséret, dicsőség, magasztalás, oh szent, igaz, irgalmas Isten! szerető jó édes Atyánk, a Te szent fiad, az Ur Jézus Krisztus által.

Amen.

2.) *Egyházi beszéd.*

(Gal. II.: 11—18)

(Tartotta **Dr. Bartók György** erdélyi püspök, az értekezlet védnöke.)

Békességet óhajtnak és mégis harczot folytatnak.

Izraeli forró vágyodással leste az időt, midőn békesség üti fel állandó sátorát: és mégis évszázadokon keresztül vívja a véres harczokat. A bethlehemi bölcső mellett égi karok hirdetik a békét; a Mester a tanítványoktól e szavakkal bucsuzik: „*békességet hagyok nektek*“¹ és mégis a békesség fejedelme alig hagyja el a földet: még fokozottabb erővel tör ki a harcz, hogy valóra váljék az Idvezítő mondása: „*nem azért jöttem, hogy békességet hozzak, hanem fegyvert;*“² „*azért jöttem, hogy a földön tüzet gyujtsak és szeretném, ha már lángolna.*“³

Azért jött, hogy tüzet gyujtsa; azért jött, hogy fegyvert hozzon! És mégis békességet hagy hátra; tanítványainak mégis az ő békességét adja. Hogyan? Vajjon a tanítványoknak ígért béke nem biztató remény-e csupán: remény, amely megvalósulást e földön nem nyerend soha? Hiszen, ha a keresztyénség azon ígérettel lépett be a világtörténelembe, hogy békességet hoz magának; hogy kiengeszteli az egymással meg-

¹ Ján. 14: 27. — ² Máté 10: 34. — ³ Luk. 12: 9.

hasonlott népeket: ezen ígérte két ezer év óta miért nem váltotta be? sőt miért lett az egyház maga is pusztító harczoknak, örökös háboruságoknak a színtere, darabokra törve, felekezetekre szakadva, melyek mind annyian *a szeretetet* hirdetik, de az életben mégis *meghasonlást* szítanak?

Miért tagadnám: — a keresztyénség harczot jelent: a világosság harczát — a sötétség ellen; a szabadság harczát — a szolgaság ellen. Ezért mondja Pál: „*nem vér és test ellen van a mituszkodásunk, hanem a sötétség urai ellen.*“¹

A keresztyénség úgy a mint Jézus tanította, — *a szabadság vallása.*² — Itt nem Mózesről és az ő szertartásaitól, nem a papoktól és ezek áldozataitól függ, hogy kedvet találj Isten előtt. Mindenki előtt nyitva a mennyország kapuja. Hogy bemehess: „nem kell senkitől útlevel. Mert itt nem kérdi tőled senki sem: honnan jöttél, miféle nyelven beszélsz és hol imádod istened? böjtölsz-e minden héten és a dézmát a papoknak megfizeted-e? — Egy dologra van szükséged csupán: bűn ne szennyyezze lelkedet; és ha mégis bűnnek súlyát érezed: miként a tékozló fiú, a bűnbánat fürdőjében mosd tisztára szívedet.“³

A keresztyénség *a szabadság vallása.* Amde, a ki e szabadságot állandóan birni akarja: annak minden pillanatban *új harczot* kell érette

¹ Ef. 6: 12. — ² II. Kor. 3: 17; Gal. 5: 1; Róm. 8: 2. —

³ Luk. 15.

küzdeni. Ezért volt a Pál apostol egész élete soha meg nem szünő harc; — egy fenséges küzdelem, hogy össze törje mind ama bilincseket, melyek a Krisztusban hívő lélek szabadságának szárnyait megkötözik.

Ilyen volt az Antiokhiában megvívott harc is, a melyről a felolvasott ige beszél, és a melyet Pál Péter ellen vala kénytelen megküzdeni. Az apostol a harcot csak néhány szóval írja le. De e néhány szó is bőségesen elég: meggyőzni a felől, hogy Pál ezt a harcot *nemesen*: az igazságot védő apostoli *bátorsággal* és a Krisztus hívéhez illő *szeretettel* küzdötte meg.

* * *

1) „*Szemtől szembe ellene állottam Péternek*“, mondja Pál őszintén. És ha kérditek: miért tevő? a feleletet ugyanilyen nyíltsággal adja meg: Mert Péter „*nem egyenesen haladott az evangélium igazsága felé*“; mert Péter „*zsidóskodott*“; mert Péter „*képmutatást üzött*“.

Hogy e súlyos vádakát megértsétek, ismeretek kell a különbséget, a mi Pált, a pogányok apostolát és a zsidókeresztyének apostolait egymástól elválasztotta. Jakab, a jeruzsálemi zsidókeresztyének feje és apostoltársai — *bár a szeretet evangéliumát hirdették* — a pogányt mégis lenézték, megvetették, társaságát kerülték és előtte isten országa kapuit bezárták. És ha az üdvösség forrásából mégis meríteni akart előbb: zsidónak kellett lennie; a pogány a Krisztushoz

csak a Mózesi szertartásokon keresztül juthatott.

Péter másként gondolkozott. Ő tudta jól és Pállal együtt vallotta, hogy *a Krisztuson kívül senki másban nincs üdvösség;*¹ mikor a pogány Korneliust megkeresztelte, maga is nyilván hirdeté: *»minden nemzet kedves az Istennek, a ki őt féli és az igazságot cselekszi.»*²

Péter nem is vetette meg a pogányokat és a pogányokból lett keresztyéneket. Antiochiában örömet részt vesz ezek társaságában; velük egy asztalhoz ül; velük eszik és velük iszik. De a midőn Jeruzsálemből zsidókeresztyének érkeznek: ott hagyja őket és vissza vonul; velük többé egy asztalhoz nem ül; zsidós-kodik; és a pogánykeresztyéneket is zsidós-kodásra csábítja, hogy zsidó módra éljenek, hogy a mózesi szertartást kövessék.

Péter képmutatást üzött. Ezért Pál szemtől-szembe állott vele és az egész sokaság előtt nyíltan megdorgálta Pétert, mert méltóvá tette magát a feddésre.

Noshát elítélitek-e Pált e harcz miatt? Avagy elítélhetnék e magát a harczot, melyben *a keresztény szabadság* diadalmaskodott? Mert ne feledjétek, hogy az evangelium, mely az egész emberiség téisztáját átjárni, kelésnek indítani vala hivatva, e harcz nélkül Juda szük határain talán örökre belül marad és egy zsidó

¹ Csel. 4: 12. — ² Csel. 16: 35.

szekta vallásává zsugorodik össze ; e harc nélkül az evangéliumi mustármagból terebélyes élő fa talán nem nőtt volna soha Mert világhódító útjára nem Péterrel, hanem Pállal indult el az evangélium ; a keresztt előtt nem Péter, hanem Pál nyitotta meg a pogány városok kapuit ; nem Jéruszsálem, hanem Antiokhia volt a keresztyén szabadság sziklavára, melyet ha a Jeruzsálemi oszlopapostolok bevenni képesek nem valának ; az az evangéliumban rejlő »*isteni erő*« mellett, főleg a Pál *nemes bátorságának* vala köszönhető . . .

2. Péter nem egyenesen haladott az evangélium igazsága felé: *zsidóskodott*. Péter saját jobb meggyőződése ellen cselekedett: *képmutatást űzött*. — Ne áldanók-e tehát a gondviselést, hogy támasztott apostolt, ki bátran és tétova nélkül fölvette a harcot ; az *igazság tekintélyét* megvédelmezte és minden *emberi tekintély* fölébe emelte ? És ne áldanók-e Pált, a ki Péternek és a többi zsidókeresztyén apostolnak »*egy pillanatig sem engedett*« csakhogy „*megmaradjon az evangélium igazsága*“.¹ Megküzdötte a harcot nemes bátorsággal, szenvedély, harag és gyűlölet nélkül, nyíltan, őszintén és *szeretettel*.

Avagy ezt a harcot másként vívhatta volna-e, kinek egész élete egy »*nemes harc*« vala ? Az apostol nem ok nélkül inti és figyelmezteti Timotheust: „*Harcold meg a hitnek*

¹ Gal. 2: 5.

*nemes harczát és ragadd meg az örök életet.*¹ Mert ő méltán elmondhatá magáról: »*Én a nemes harczot megharcoltam; a futást elvégeztem; a hitet megtartottam.*»²

A Péter ellen vívott küzdelem is ilyen »nemes harcz« vala. A keresztyén szabadság forog veszélyben; Pál félti és aggódik miatta. Védelmére kel az igazságnak; teljes erővel minden személyes tekintetet félre téve, küzd érte, de haragot vagy gyűlöletet nem visz magával a küzdelembe; megbántott hiúság, féltékeny irigység lelkében nem szítja a harcz tüzét; Péter nagyságát, apostoli méltóságát készséggel elismeri, sőt egy szóval sem kisebbíti és meg nem gyanúsítja. Avagy képes lehetne-e Péterrel szemben nemtelen fegyverekkel *ádáz* harczot küzdeni, mikor még Jakabbal és a Jeruzsálemi zsidó-keresztyén gyülekezettel szemben is *a békességes viszony fenntartását, a kölcsönös testvéri szeretet ápolását* kereste? Jakabék a Pál apostoli méltóságát *kétségbe vonják; gátakat vetnek, ellene kémkednek, őt kisebbítik és üldözik.*³ És Pál? A merre megfordul, a pogány keresztyének között, a jeruzsálemi gyülekezet számára *könyöradományokat gyűjt mindenütt.*⁴ Péterrel szemben is szeretetet tanúsít. És e szeretetet megőrzi még akkor is, midőn utjok *végképen* elválnak. Péter nem képes felemelkedni a keresz-

¹ Tim. 6: 12. — ² II. Tim. 4: 7. — ³ Gal. 2: 1—5. — ⁴ Gal. 2: 10; I. Kor. 16: 1; II. Kor. 8: 1—8.

tyén szabadság ideális magaslataira; nem bír szakítani teljesen a mózesi szertartásokkal. Ugyanezért apostoli működését is csak *Juda* határaitra terjeszti ki — Pál, azon pillanattól kezdve, hogy a Krisztust megismerte. Mózesről és a mózesi törvényekről többé tudni sem akar. A Krisztus evangéliuma idvességet szerzett „*minden hívőnek*“ Ugyanezért ő az *egész pogány világ* előtt megnyitja a Krisztus anyaszentegyházának kapuit. — Péter és Pál elválnak egymástól: *törlőfogásban*, de mint összetartó kapocs megmarad közöttük: *a szeretet*.

3. Két ezer éve már, hogy Pál Antiokhiában e harcot Péter ellen megvívta. A küzdelem tovább folyik ma is; csak hogy a változó évszázadokkal a küzdőfelek és a fegyverek is megváltoztak: „nemes harcz“ helyett „nemtelen tusára“ kelnek az emberek. Ah! ha a kereszténység mindig a Pál példáját követi vala; ha mindig csak az igazság, a keresztyén szabadság érdekében vívta volna harczait; ha a küzdelemben a szeretet nagy parancsáról soha meg nem feledkeznek: úgy a népek története ma nem volna annyi vérrel és kínpaddal tele; égő máglyák lángja nem világítana át reánk letűnt századok sötét éjjelén, és nem hallanók a folyvást megújuló vádat és panaszt: *a Krisztus evangéliuma békességet hirdetett, de a Krisztus egyháza meghasonlást hozott az emberek közé.*

¹ Róm. 1: 16.

Amde lehet ezért a Krisztus evangéliuma ellen vádat emelni? Sőt nem természetes-e, ha az *égi harmat* szennyes porral keverve *hitvány sár* leszen. Avagy a vallást kell-e felelőssé tenni, ha minden időben fölöttébb nagy azok tábora, kik előtt a vallás csak *hatalmi eszköz*: bilincsbe verni a szabad gondolat jogait? — ha a hitet sokszor *íruczikknak* nézik, a melyért a gazdag a szegénynek megfizet? — ha a vallás csak arra való, hogy a küzdő ember az istenek szent berkéből *dorongot vágjon* magának, melylyel ellenfelét agyon ütheti? — ha a zászlóra a Krisztus nevét írják, de a küzdelemben *Ilyés harczí bárdját* viszik, hogy az ellenfél kiontott vérével pirosra fessék Kison patakának kristály hullámain. Valóban, minden eszmény elveszti fenségét, ha rá önző érdek szenyje tapad.

4. És mégis kétségbe essünk-e a jövő miatt? Ellenkezőleg. A kinek bölcsessége örökkévaló célokat tűzött: elég hatalmas e célokat meg is valósítani. Érette vannak mindenek. És sem egyeseknek, sem felekezeteknek, sem e föld összes hatalmasságainak, sem a pokol minden seregeinek nem áll hatalmában megkötni a világtörténet haladó kerekét, mely utjában összetör mindent, a mi Isten céljaival ellenkezik. Harcz után béke. A *természet* életében világosság mellett sötétségre, napsugár mellett viharra van szükség, hogy áldást teremjen a föld. A *lelké*

¹ I. Kir. 8 : 40.

élet útja szintén ellentéteken vezet keresztül és célját csak akkor érheti, ha az akadályokon diadalmaskodik. A ki élni óhajt: annak nem szabad rettegni a halált. A ki szabadságot akar: annak össze kell törni a bilincseket. A ki béke után sovárog: annak meg kell küzdeni a harczot. És a ki diadalmat akar venni e világ fölött: annak le kell győznie — önmagát.

* * *

Ti protestánsnak nevezitek magatokat. Nektek az apostol által megkezdett harczot kell tovább folytatni. A ti zászlótok az ő zászlója; rajta a jelszó: a Krisztus evangeliuma. Maradjatok hát hívek a zászlóhoz és a Krisztustól semmiféle hatalom el ne szakítson titeket. Egyenesen haladjatok az evangelium igazsága felé még akkor is, ha egy félvilág üzne körületek képmutatást. *Ti a Krisztus által szabadokká lettetek;*¹ vigyázzatok tehát, hogy semmiféle tekintély szolgaság jármába ne hajtson titeket. A ti *szabadságtok* drága kincs: megérdemli, hogy érette minden perczen harczot küzdjétek. Ámde ne feledjétek, hogy a szabadságnak *örök törvénye: a szeretet.* Haragot és gyűlöletet, bűnös vágyat és nemtelen szenvedélyt tehát a harczba ne vigyetek, sőt inkább a szeretetet mind végig megőrizzétek, hogy legyen bár az élet szüntelen harcz, örökké tartó küzdelem: — a szere-

¹ Gal. 5. 1.

tet égi nyugalma, szent békéje lakozzék bennetek és váljék valóra a Mester ígérete: „*a világban háboruságtok léssen: én az én békességemet adom nektek*“.¹ Amen,

B.) Díszközgyűlés.

I.) Elnöki megnyitó.

(Tartotta Dr. Gróf Kuun Géza v. b. t. t. értekezleti világi elnök)

A reményt Spinoza, a nagy bölcse, állhatatlan örömnél nevezi: *inconstans laetitia*, mert a remények közt kellően nem különböztetett. Hogy elég gyakran a remény állhatatlan öröm, kétségtelenül áll. A várakozás és remény közt is van különbség, végzetének beteljesedését az is várja, a ki nem remél többet s talán még nyugtalanul is várja, várakozunk remény nélkül is, de remélnünk nem lehet várakozás nélkül, a remény tehát nemcsak több a pusztá várakozásnál, de annál jobb, vigasztalóbb és örömdetesebb is, és éppen annyival több, a mennyivel jobb. A vallásos ember Isten országát nemcsak várja, de reményli is, és különösképpen reményli. A remény sokkal hosszabb életü, mint a várakozás, messze jövőökre, sőt a siron túli létre is kiterjed, mert sok olyant,

¹ Ján. 16. 33. -- ² Ján. 14. 27.

a mit arasznyi életünk elfogytáig, beteltéig elvárunk nem lehet, reménylenünk nemcsak szabad, sőt kell, mert szívünk érzése ellenállhatatlanul arra indít, arra vezet s a remény teljesebb is és tökéletesebb is, mint a várakozás, mert hiszen a míg a tökéletességhez való közeledést csak várhatjuk, annak egykori elérését remélni is lehet. De a remények nem egyforma értékkel bírnak, vannak tünékeny, muló remények, hasonlók a hulló, elalvó csillagokhoz, feltűnnek s letűnnek s az enyészet sötét tengerében nem keressük, mert hiszen fényük elaludt s a nyomok sincsenek többé, lehet, hogy kedves reményeinket vesztettük el bennök, meg lehet, de ki tudja, teljesülésük javunkra lett volna-é? Uram! ne azt add nekünk, a mit balgatag szívünk kíván, hanem add azt, a mi szerinted jó nekünk, mert az az igazán jó. Némely remény hasonlóan a lidérczhez, iszapos tájon, vesztünkre csábit. Nem az ilyen reményekről van itt szó, nem is azokról, melyek önző indokok szüleményei, csalódásokból erednek, hanem a való javunkra s lelkünk üdvösségére szóló reményekről, a melyek nélkül az élet egy sivár pusztaság s czéltalan hánykodás a bölcsőtől a koporsóig. *Jöjjön a te országod!* ez a mi forró óbajtásunk, ez a mi *nagy reményünk* s még életünkre hadd lássuk jövőtelét, ha menybéli atyánk így akarja, kinek neve áldassék az égben úgy, mint a földön. Jöjjön

a szeretet, az igazság, a boldogság országa s legyen abba nekünk gazdag részünk. A szeretet, az igazság s boldogság gazdagsága merő ellentétje a világi javak gazdagságának s míg ezek könnyen önzővé tehetik az embert s szívét a nemesebb érzések s indulatok elől elzárhatják, addig azok megnyitják a szívet a részvételnek, a kegyességnek s az elmét felvilágosítják a való boldogság tényezői felől és a mi sokak előtt talány és titkok-titka, ezek előtt bizonyossággá válik. Ámde Isten országának mi nemcsak részesei lehetünk, de kell, hogy ennek tényezői is legyünk. Mi lenne velünk, ha csak hallgatag, néma szemlélői lennénk Isten országa eljövételének? Látnók, de a lelki öröm érzete nélkül, mert hiszen az öröm feltételezi a részvételt, a miben nincsen valamiképen részünk, annak örvidenünk sem lehetne, mert a közöny talaja nem alkalmas az öröm virágainak kifakasztására s virágjainak talán mégis az örvid leginkább, a ki maga ültette s maga ápolta. A közreműködő munka biztosítja a valódi részvételt. Ha részesei akarunk lenni Isten országának, saját közreműködésünket attól meg nem tagadhatjuk, hiszen a pusztá részesezés már magában is közreműködés s a jótétemények elsajátítása is az, de még ennél is sokkal nagyobb mérvű közreműködésre van szükségünk, mert hiszen az ember a világosságra van elhivatva s nemcsak elfogadja az igazság

világosságát, de annak terjesztésében magának is munkálkodnia kell; saját elméje, hasonlóan a náphta tüzforrásaihoz, szintén szikrákat termeszthet a világosság gyarapítására. Ha csak óhajtjuk Isten országának eljövetelét s ha annak csupán csak szemlélői lennénk, hitéletünknek mind ebből mi haszna lenne? Névszerint volnának keresztyének, de nem valósággal; hiú óhajtság az, mely tárgyának teljesülésétől magát kizárja s elrekeszti s a teljesült óhaj javaiból magának részt nem vesz, részt nem kér s valóban még szemlélői sem lehetnek az igazság eljövetelének; az igazság szellemi áramlat, a mely nem egyszerre jön, hanem egymás után, folytonosan, látni csak a lélek látja s a lélek látása az igazságok felfogásában rejlik, a mely lélektani tény nagymérvű részesedés mind azokban, melyeket a felfogás által sajátunkká teszünk. Mi nem a keresztyén név hordozói, hanem a keresztyén hit vallói akarunk lenni s nem tartjuk elégnek a keresztyén nevet örökségképen kapni, hanem azt kiérdemelni törekedünk. Jövel szent lélek s erősíts meg ezen törekvésünk megvalósítására! ez buzgó imánk. A vallási nevelés meg kell, hogy előzzön minden egyéb tanítást, Isten jósága, szeretete s az iránta való szeretet s szent nevének imádása már az öntudatra ébredő gyermek lelkét kell, hogy áthassa, vele egyesüljön s felélessze benne a vallásos érzések velünk született csiráit. A

külvilág tárgyairól való fogalmak közlése, a maga egymásutánjában nagyban szélesíti a gyermek értelmi látkörét, azt betölti, a lappangó tehetéseket ébresztgeti, de ha mindez vallásos nevelés nélkül történik, a fogalmak gyarapodása daczára, a gyermek lelkében egy kitöltetlen űr marad, egy sötét pont, melynek sötétsége az életidő teltevel nagyobbodik, fogyasztja a lelki élet napvilágát, elenyészteti a reménységet, a megadást, felidézi a félelem sötét árnyait, kioltja a szeretet tüzét. önzővé teszen s az ilyen sivár kedély, a gondatlan anyagi jóllét s a tudományokban való jelesség daczára is magának örömeire nincs, nem lehet, s való örömet másoknak sem szerezhet. Építsük hát a vallásos életet ideje korán, rakjuk le alapját a gyermek fogékony lelkében, a gyermek lelke nagyon is fogékony az ilyenekre, ezekben találja fő gyöngvörüségét, nemcsak Krisztus urunk vonzódott a gyermekekhez, de ezek is erősen vonzódnak hozzája, csak meg kell, hogy ismerjék, a menyire a gyermek lelke megismerheti. A szilárd alapokon tovább kell építenünk s az ifjak lelkét mind inkább bevezetnünk az üdv tanainak mélységébe, az ifjak lelke sovárogyja az eszményt, s hol vannak igazibb s magasabb eszmények, mint a keresztyén vallás lát- és létkörében, a lelkesülésnek hol vannak ennél magasabb céljai? Az érett férfikor nem szünik meg fiatalága eszményeiért nemcsak tovább lelke-

sülni, de azokért tenni fokozott mértékben s végül az élet alkonyán a hit világa szelid holdfénykét bevilágítja az elfogyó véghatárait s az öregek szavai immáron intelmek, imák s áldások.

A keresztyén egyházak a vallásos élet jelen változati fokán ne az ellentéteket keressék egymás közt s azok kielesítését, sőt inkább figyelmük az összekötő pontokra irányuljon, a rokonlelkeket egymástól elidegeníteni ne igyekezzenek, hanem azokat inkább közelebb hozzák egymáshoz, mert hiszen Isten országa eljövételével betelik a régi óhaj az egy akol s az egy pásztorról, a ki Jézus Krisztus. Közös ellenségünk az istentagadás, az Isten iránt való közöny, az a tévtan, mely szerint a vallás és tudomány közt ellentét léteznék, a keresztyénység lényegének megtagadása s a mind ezekkel együtt járó pessimismus és szeretetlenség. Ime itt van a küzdőtér, a fő ellenségeket megneveztem, ezek ellen küzdjünk, de a mint keresztyénhez illik, keresztyén fegyverzettel, az igazság és szeretet fegyvereivel, mert az ellenséget nem megtörni, nem lealázni akarjuk, hanem felvilágosítani, a hit igazsága által felmagasztalni és szent megváltónk seregeibe felvételni — Már Gioberti, a mély értelmű olasz bölcse, kinek ez év április 28-dikán ünnepelték születése napja századik évfordulóját, „Teoria del soprannaturale“ czimű első nagy művében mesteri vonásokban fejtette ki a vallás és a közmívelő-

dés közt létező szoros kapcsolatot, összefüggést, a hit és tudás összhangját s hányan tették ugyanezt a XIX. évszázad legjelesebb tudósai közül. Csak a felületes, vagy egyoldalú készületlenség, a tudás negélyezése, a bölcseleti vizsgálat hiánya lát és láttat a hit és tudás közt ellentétet. Vajjon a kutató a természettudományok bármely terén is, a tüneteket megmagyarázhatja vagy törvényeiket felfejtheti-e, ha az érzéki észlélésnél tovább nem megy s annak igazságát el nem hiszi, a mit tapasztalatilag bizonyítani nem tud. Az idő és tér, a véghetetlen kicsi és nagy, az erő, az első ok és több más ilyen, nemde metaphysikai fogalmak, melyeket, ha a tudományt csak egy lépéssel is előbbre akarjuk vinni, fel kell tételeznünk, el kell hinnünk. Bizonyos területet látunk, de magát a tért látnunk nem lehet, az időt mérjük, részekre osztjuk s ez tapasztalati tény, de a végtelen időt csak hinnünk, feltételeznünk lehet. Ime tehát a tudomány igenis reá szorul a hitre s leginkább ott s akkor szorul reá, mikor a pusztá empirismusból tudománnyá emelkedik. A tünetenyek okait kereső természettudomány hogyan zárkozzék el a végső októl, de ez a végső ok már metaphysikai fogalom, melyhez csak a hit szárnyain emelkedhetünk. Ezért a tudást a hittel mind inkább egyeztessük, Isten mind a kettőben nyilatkozik s mind a kettő, ha valódiak, megismeréséhez vezetnek, nekünk pedig, kik a

menybeli atya gyermekei vagyunk, őt kell keresnünk, az élet útjain feléje kell sietnünk. Krisztust Isten fiának ismerjük el és valljuk, hogy ő valóságos Isten. Az üdvösség a megváltás által vagyon, s megváltó csak tökéletes lény lehet, valóságos Isten. Ember, bármily tökéletesség legyen, ha nem maga a tökély eszménye s mint ilyen, már többé embernek nem mondható, hogyan lehessen az üdvnek útja s megváltója embertársainak, ha még a mély fájdalomban vigasztalója sem lehet, pedig bizony teljesen igaza volt Pliniusnak, a midőn egyik levelében annak, a ki valamely nagy bánatában vigasztalni akarta, azt írta, hogy az emberi vigasztalások elégtelenek, a vigasztalásra egy új gondolat kellenék s midőn ezt írta, az új gondolat már megszületett Palaesztinában, Krisztus urunk emberi életének dicsőséges pályáját már megfutotta, tanított s példát adott, mint senki más, teljesen ártatlanul keresztrefeszített, az emberi nemet megváltotta halálával, feltámadott s megdicsőült. Örök hála érte, örök dicsőség s magasztalásunk szálljon nevére!

Mi nálunk, de másutt is a vallásos éle hanyatlását látjuk. Isten szent nevét sokaknál csak a nyelvszokás őrzi meg s e névre a szív meg nem dobban. A Krisztus urunk iránti rajongó szeretet sokak szívében kihült, példáját nem követik, mert azt megismerni nem akarják, úgy bánnak a hitélet örök érvényű taní-

tásaival, mint azok, a kik megnyirbálják az előfát termése idejekor, lombjaitól megfosztják, leveleit letépi. Krisztus urunkban egyebet nem látnak, mint az erkölcstanítót s vétkes igyekezettel megakarnák fosztani az isteni eszmény örök ragyogású dícskoronájától és erkölcstanát is némelyek a buddhismus forrásaiból akarják eredeztetni, pedig e két tan merő ellentétben áll egymással, a keresztyénség útmutatója az örökkévalóság felé irányítja tekintetünket, a buddhismus a megsemmisülés felé, a keresztyénség a cselekvő-, a buddhismus a szenvedő állapotot tartja a tökélyre vezetőnek, a keresztyénség az optimismus, a buddhismus a pessimismus vallása s kifejezője. Mások túlzó kritikája az eliminatio útján az evangeliumokat s az új szövetség többi könyvét foszlányokra tépi, megint mások a keresztyén vallást merőben aesthetikai elbirálás alá vetik s ha tőlük függne, a görög pogánykort hoznák vissza. És itt csak a főbb jelenségekre szorítkoztam, mert igen hosszúra nyúlnék az ide tartozókat, mind felsorolnom. És mégis a vallás-történetnek, a vallás-tudománynak némely kiváló művelője azt állítja, hogy a jelenkor kiválóan kedvez a vallásos életnek, mert soha sem volt annyiszor szó vallásos kérdések tárgyalásáról, mint éppen most, könyvekben és hírlapokban, a magántársalgásban s gyűléseken soha a vallás annyiszor nem említettett. Téves okoskodás s ha

vigasztalás akar lenni, fogyatékos, gyarló vigasztalás. A ki így okoskodik, mondhatná, hogy az önkény s elnyomatás napjaiban virágozik legszebben a szabadság érzete, mert olyankor van legtöbb szó arról, nem ugyan gyűlésen, mert hiszen azok tartása tiltva van, de a családban és minden társasági érintkezés alkalmából, nem ugyan a hírlapokban nyíltan kimondva, de azok hasábjain annál gyakrabban többé kevésbé érthető vonatkozásokban s a költőknél is találó hasonlatokban. Hiszen, ha valami fogalomnak gyakori említése elég volna arra, hogy az a fogalom aktualitással bírjon, akkor a boldogság s örömeink a fájó emlékezetekben rejlenének. A midőn a vallásos élet hanyatlását látjuk, teljes igyekezettel azon kell lennünk, hogy azt közreműködő munkásságunkkal tőlünk telhetőleg felelevenítsük. Ezen célra alakult a múlt évben egyházi értekezletünk is, mely történetileg kialakult, államjogilag szervezkedett egyházunk szellemében hagyományainknak megfelelőleg az egyházi élet kereteinek megtartásával akarja feléleszteni a vallás erkölcsi életét. Ez a feladat a milyen fontos, megoldása annyira sürgős. Bizony előbb kellett volna hozzá fogunk, de eszközlését halasztanunk semmiképpen nem szabad. Ezt várja tőlünk a magyar protestáns egyház egyeteme és a hívek legigazibb érdeke. Tavalyi első gyűlésünk egyik nagyfontosságú tárgya volt b. e. Molnár Albert el-

húnyt egyházi elnökünk felolvasása keretében tett javaslata, illetőleg javaslatai s jelen gyűlésünknek legfontosabb mozzanatát kétségen kívül az ezen javaslatok felett való határozás lesz. Nagyszerű egyházi elnökünk a célokat kijelelte, a hozzájuk vezető utakra reá mutatott. A felől köztünk kétség nincsen, hogy egyházi életünkre az eddiginél nagyobb gond fordítandó, többet kell foglalkoznunk Istennel, mint a hogy tesszük s életünk minden napján, nemcsak a vasárnapokon s ünnepnapokon, az isteni tisztelet alatt, ő hozzá kell mind jobban közelednünk gondolatban, érzésben s cselekedetben, szent hitünk tanításait nemcsak ismernünk kell, de azok szerint kell élnünk s Krisztus urunk iránti szeretetünknek dicső példájának követésében is meg kell nyilatkoznia, a vallási oktatásra s a vallási élet körébe vágó üdvös olvasmányokra nagy súly fektetendő. Mind ez az említett javaslatokban bőven kifejtve fellelhető s csak is az eszközlés arányairól, terjedelméről, módállításairól, egymásutánjáról s több ilyenekről lehetnek eltérő nézetek. Fajunk specifikus jellegére, a nemzeti lélekre, egyházi életünk fejleményeire mind ezeknél tekintettel kell lennünk.

Csak a múlt esztendőben változtak át a papi értekezések egyházi értekezésekké, épp egy éve lesz annak, hogy az új szervezkedés megtörtént s egyházi elnöké nt. Molnár Al-

bert theol. tanár, egyházi alelnökként. Sylvester Domokos szászvárosi első pap választattak meg. Örvendeztünk annak, s nagy volt a mi örömünk, hogy ily jeles férfiak választattak meg egyhangú választással s a sikeres munkásság egyik nagy biztosítékát ezen egyházi elnökségben láttuk. Molnár Albert nagyszabásu előmunkálata betérjesztésével foglalta el székét s íme még egy év sem múlt el s e két jeles férfit a halál kiragadta sorainkból. Hova leszünk, hova lesz erdélyrészi ev. ref. egyházad Óh Uram! ha ily rohamosan fosztatunk meg egyházi életünk ilyen nagyérdemű férfaitól, ha az előjellekben keressük a biztatást a jövődökre, ilyentapasztalva óh Uram! minő nagy csüggedés fogja el szivünket. Ámde nem nem zugolódunk s nem szállunk veled szembe Mindenható Isten, kegyelemnek Atya, Te adtad őket egyházadnak, te vetted el magadhoz. Dicsértessék neved örökön örökké. Te tudod, hogy az embernek mikor jó meghalni, teljesedjék szent akaratod! Csak arra az egyre kérünk, hogy a jelesek helyett támaszszál újabb jeleseket, hogy a ledölt oszlopok helyére új oszlopokat állíts. világító tornyokat, magas helyeken messze világítókat, az éj és borulat sötétjét eloszlatókat s őrtornyokat építs védelmünkre, hogy a benned való igaz hitet mindenkor megoltalmaznunk lehessen. Gyászolja egyházunk egyházi értekezletei b. e. papi elnökének, Molnár Albertnek,

s alelnökének Sylvester Domokosnak elhunytát s nagy a mi gyászunk; oly rövid ideig bírtuk őket, kiket oly hosszú ideig óhajtottunk volna birni. Indítványozom, 1. hogy elhunytuk felett való gyászunk s érdemeik hálás elismerése jegyzőkönyvünkbe igtattassék, 2. hogy részvé- tünk családjaiknak kifejeztessék, 3. hogy leg- közelebbi közgyűlésünkön emléük tartandó em- lékbeszédnek által mi közöttünk megujtassék.

Ezzel az itt megjelenteket egyháziakat s világiakat üdvözölve, az erdélyrészi ev. ref. egy- házkerület egyházi értekezletének első közgyűlését ezennel megnyitottnak nyilvánitom.

2.) *Titkári jelentés.*

(Előterjesztette: **Nagy Károly** egyházi titkár.)

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Egyesületünk alapszabályainak 26. §-a az egyházi titkárnak egyebek mellett kötelességévé teszi azt, hogy „a közgyűlésen titkári jelentést tegyen s összefog- laló képet adjon az Értekezlet és szervei tevékeny- ségéről.”

A titkári jelentésekből kell a közgyűlésnek éven- ként megállapítania, hogy az egyházker. értekezlet és szervei: az egyházmegyei és esetleg fiók-egyházközségi értekezletek munkássága mennyiben szolgálta azon ma- gasrendű feladatok és célok megvalósítására, a me- yekre egyesületünk alakult: „az ev. ref. keresztyén valláserkölcsei öntudat és egyházi összetartozás érzé-

sének ápolására, a reform. hit és egyház élet erősítésére, az egyházi és világi elemnek közös munkára való tömörítésére." Ebből kell, mint egyházas buzgóságunk egyik fokmérőjéből megítélni, hogy haladtunk-e? mely irányban? és mennyit? Hol és minő konkrét formában merülnek fel új feladatok és mit kell nekünk a magunk részéről tenni a bajok orvoslására?

Az esztendő, melyről tiszteletteljes jelentést tenni szerencsém van az első, a kezdet esztendeje egyesületünk életében. Munkája nem minden akadály nélkül indult, sok küzdelem árán végeztetett.

Egyesületünknek már születése nehéz vajadások közt történt. A 7 évvel ezelőtt Maros Vásárhelyt életre hívott erdélyi ref. papiértekezlet élni már régen nem tudott, meghalni — hogy örökébe más léphessen — nem akart. Végre is sikerült a temetést keresztelővel kötni egybe s a halált diadalmasan legyőzni az *újjászületés* fürdőjével, keresztvizével. Papi értekezletünk alapszabályainak szükségelt átalakításával s a nemes munka sáncaiba az egyháziak mellé világi papjainkat, buzgó hivatottakat is beszólltva, 1900. június 8-án Kolozsvártt megalakult egyesületünk: „Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Egyházi Értekezlete.”

A belső vajadáson ezzel túlestünk, de nem az akadályokon. Egyesületünk alakulása pár héten át volt országos érdeklődés tárgya: a napilapok állandó témája. Talán vallás erkölcsi és magyar nemzeti szempontból, különösen épen e hazarészben, oly fontos missiója képezte a jóakaratu tárgyalás anyagát? Keserűen tapasztaltuk, hogy nem. Ellenkezőleg. Ki voltunk téve a legrosszabb indulatu vádaknak, gyanúsításoknak. Más felekezeteknek tömörülését, hatékonyabb és pedig igen gyakran nem befelé, hanem kifelé irányuló munkásságát az elismerés tömjénével vették körül: a miénkben, az erdélyi ref. magyarság tömörí-

tésében — veszedelmet láttak. Egyesületünket meggyanusították azzal, hogy a protestáns néppárt melegágya akar lenni, hogy felekezeti türelmetlenséget szít, hogy vallásháborút idéz fel, hogy politikai czélok eszközéül szolgál. Az előleges gyanusítások ellen hiába hangoztatták a legeslegilletékesebb helyeken, hogy nekünk a napi politika muló pártérdekeivel semmi közünk, hogy mi az ev protestantizmusnak minden pártkérdéseken felül álló, nagy elvei egyháztársadalmi megvalósítására törekzünk, hogy egyedüli és kizárólagos célunk anyaszentegyházunk belső építése, hitélete emelése, szeretetintézményei fejlesztése: az alattomos gyanusítás csak nem hallgatott el. S mindez történt egy név miatt, mely szeretett főpásztorunkéval együtt egyesületünk homlokán, mint patronus, mint védnök volt és van felírva.

Pedig e név, a *Br. Bánffy Dezső* neve, e vonatkozásban reánk nézve nem jelent többet, de kevesebbet sem, mint egyh. ker.ünk érdemekben gazdag status kurátorainak Nestorát, a hitéhez és vallásához hű, egyházáért munkás főurat, kinek neve püspökünkével együtt — hivatali állásukból kifolyólag — egyházkerületünk méltóságát, súlyát, tekintélyét és törekvéseit képviseli s a kiknek személyei is -- hála a gondviselésnek! — megtestesülései az erdélyi magyar-reformátusság vallási, nemzeti és hazaffas törekvéseinek.

Most az első év végén büszkén hivatkozhatunk arra, hogy nyilatkozataink őszinteségében nem volt és jövőre sincs joga kételkedni senkinek. Békés és tisztán egyházi törekvéseink ma már bizonyítgatásra nem szorulnak, ma már mindenki előtt világos, — s csak a rosszakarát vonhatja kétségbe — hogy munkánk kizárólagosan egyháztársadalmi, békés törekvés egyházunk belső építésére, tagjai megerősítésére és sem az.

állam politikai életébe, sem más felekezetek sáncaiba kívülről betörni nem czélja. Csak azt akarjuk, hogy az az erő, mely a Jézus Krisztus evangéliumában ajándékozott a világnak s a melyet egyházunk és vallásunk a maga hamisíttatlan tisztaságában őriz, ápol, terjeszt, az az erő, mely egyedül képes meggyógyítani a beteg sziveket s a nemzeti és társadalmi bajokat, — ez az erő, az evangéliumnak üdvösségre való ereje legyen valahára komolyan véve, megbecsülve, felhasználva, hogy általa az elernyedett tagokba új élet szálljon. Egyesületünk egyházunk földjén működik, ott kell teljesítenie hol a kihalt fatörzsek tuskóit tisztító, irtóeke szerepét, hol az ige elhíntett magjának betakargatását végző boronáét. Mi természetesebb tehát, mint az, hogy egyházunk történelmileg kiképzett hivatalos szervezetével a legszorosabb kapcsolatban, annak felügyelete, védelme és erkölcsi támogatása mellett, fogott a munkához.

Alakuló közgyűlésünk 1900. jun. 8—9 ik napjain nagy érdeklődés mellett impozáns módon történt Kolozsvárt, az ódon belfarkas-utcai templomban. Az elfogadott Alapszabályok értelmében védnökeink lettek: *Br. Bánffy* Dezső status kurátor és *Dr. Bartók* György püspök. Világi elnökül sikerült megnyernünk *Dr. Gr. Kun* Gézát, ezt a tudományokban, bölcsességben és istenfélelemben egyaránt ritka főurat, míg az egyházi s így ügyvivő elnöki tisztet *Molnár* Albert theol. tanár vállalta el. Alelnökökké lettek világi részről *Gr. Wass* Béla és *Dr. Kolosváry* Sándor; egyházi részről: *Sylvester* Domokos és *Deésy* Gyula. Titkárokká: *Sándor* József világi, *Nagy* Károly egyházi részről. Jegyzők — világi részről: *Gr. Bethlen* István és *Dr. Boér* Elek; egyháziak: *Tavaszi* József és *Bodor* Géza. Pénztárnok: *Molnár* Lőrincz. Ezen kívül 56 választmányi tag egyházunk annyi érdemes gondnokai, tanárai, papjai közül.

Alakuló közgyűlésünk *tárgyaló ülése* is értékes és gazdag műsorral tartatott meg: *Molnár* Albert „Egyházi életünk fejlesztésének eszközei“ czímen adott egy nagy arányu egyháztársadalmi szervezkedési tervet, *Váró* Ferencz „Vallomások és kérdések“ czímen a vallástaniás reformjához értékes anyagot, *Bedőházi* János „Hit és tudás“ cz. dolgozatában mélyreható fejtegetéseket és *Egerházi* Lajos egy nagyobb tervezetet „Papi temetkezési szövetkezet“ alakítására nézve. Konkrét javaslataik felett a holnapi tárgyaló ülés lesz hivatva határozatokat hozni

Alapszabályainkat egyhker-ünk Mélt. állandó Igazgatótanácsa, az egyházker közgyűlés utólagos, de már megnyert jóváhagyásának fenntartásával. 1900. okt. 7. megerősítette. Ennek alapján felhívtuk az egyházmegegyeket vagy azok volt papi értekezleteit, hogy az alapszabályok kivánta formában átalakuljanak, illetőleg szervezkedjenek. Felhívásunkra legelsőnek alakult meg. szervezkedett és — legyen szabad ezt már itt jeleznem — vezetett állandóan a lelkes és kitartó munkában mai vendégszerető lelkes házigazdánk: az *udvarhelyi egyházmegyei értekezet*. Sorban követték a *n-enyedi, orbai, gyulafehérvári, széki, deési, kolozs-kalotai, nagy-sajói* egyházmegyék; jelen közgyűlésünk folyamán fognak bejelentetni és alapszabályai megerősíttetni a *görgényi, sepsi, kézdi, erdővidéki, kis küküllői* egyházm. értekezleteknek. A marosi egyhm. is jelezte már alakulását, valamint a vajdahunyadi is, de semmi ilyes mozgalomról nem értesültünk eddig két egyházmegyéből. Egyházm. szervezkedésünk lázas gyorsaságúnak tehát épen nem mondható; bizgalmukat talán egy új sikertelen, szalma-tüzü tellángolással kezdődő magyar kezdeményezés szokott sorsának gondolata bénította; de a mint a munka foly. bár lassan és csendesesen, hiszem, hogy

lassanként felmelegednek ezek is s megindul az egész vonalon az intenzív nemes munka. E pontnál örömmel kell megjegyeznem, hogy különösen világi uraink és intelligensebb híveink a legnagyobb készséggel ajánlották fel támogatásukat, munkájukat, agitációjukat a munkára és a legtöbb helyen nemcsak nagy érdeklődéssel hanem személyes közreműködésükkel is gyámolították az értekezleteket. Kivaló helyet foglal el, követésre méltó szép példa e tekintetben is udvarhelyi egyházmegyénk.

Az egyh. m. értekezletek munkássága a legtöbb egyházmegyében az alakuló- és egy második közgyűlés tartásából állt, a melyen tavalyi közgyűlésünk elé terjesztett különböző javaslatokról mondtak véleményt. De önálló s itt-ott gazdag tárgy-sorozattal tartottak igen helyesen *vándorgyűléseket* a n.-enyedi, az orbai, a görgényi, a gy.-fehérvári, széki, n.-sajói, kolozs-kalotai, sepsi és erdővidéki egyházmegyék értekezletei.

Igazi nagyarányú tevékenységet fejtett ki *udvarhelyi egyhm. értekezlete*. Az, hogy itt saját otthonában kell minden elismerésben részesítenünk, nem gátolhat meg ebben. *Helyes érzékkel fogta fel, hogy itt nem egy-két központ díszgyűlésről és felolvasásról van szó, hanem az egyh.-megyei Ért. tevékenysége az egyházközségi munka vezetése és elvek által való irányítása.* Az egyhm. központi értekezőlet 3 köz- és 2 választmányi ülésében ezek felől intézkedett. Örömmel kell jelentenem, hogy a té! folyamán az egyhm. közel 60 községe közül csak 16 nem mozdult meg, — mint a jelentés mondja — «nyolcnál különböző okokon meg van az elfogadható mentesség, nyolcznál azonban határozottan a nemakarásomult a dolog». Lelkészek, tanítók és világiak úgy a maguk, mint társaik egyházaiban különböző tárgygyakorlati egyházi felolvasásokat tartottak, vallásos íra-

tokat terjesztettek, énekkarokat szerveztek, melyek közt különösen a sz.-udvarhelyi vegyes- és sz.-keresztúri fiók dalkör emelkedtek nagy tekintélyre.

Értekezletünk *központi vesetősége* (az elnökség és Igazgató választmány) végzett munkájáról röviden a következőket jelenthetem:

Az elnökség buzgón fáradozott a *taggyűjtés* munkájában. A nagy számmal szétküldött taggyűjtő iven 438 tag jelentkezett és pedig 16 alapító, 382 rendes- és 40 pártolótag. Kinyomatta és szétküldötte a közgyűlés határozatához képest az »*Évkönyv*«-et 1000 példányban. Fájdalom, árukból eddig még a nyomtatási költség sem került ki, de reméljük, hogy a benne foglaltató sok értékes felolvasás s lelkészeink buzgó terjesztése kielégítő eredményt hozand. 2000 különlenyomatot készítettünk a *Váró* Ferencz tanár »*Vallomások és kérdések*« cz. szép felolvasásából, a mely művelt közönségünk közt, bizonyára, nagy elterjedést nyerend csekély 20 fillér árért.

Igazgató-Választmányunk három ülést tartott folyó ügyek intézésére. Mandátumához képest tett azonban több irányban kezdeményező lépést is, a melyekre nézve most kéri ki a közgyűlés helybenhagyó tudomásvétélét. Kiadta és szétküldötte »*Mit tegyünk!*« cz. füzetét, melyben felhívást intézett és irányelveket adott a presbyteriumoknak az egyháztársadalmi munka haladéktalan megkezdésére. Felhívásának itt-ott volt is nem kicsinyelhető eredménye, de bizony igen sok helyt nem is tárgyaltatott. Pedig a munkának a helyi viszonyokhoz alkalmazott formában való megkezdése elodázhatatlan szükség, a minek sürgetésére a Nt. esperes urak egyházlátogatásaik alkalmával sokat tehetnek s bizunk, fognak is tenni. Különböző oldalról jött indítványokra elhatározottat: 1. hogy úgy művelt közönségünk, mint egyszerű hiveink lelki szükségleteinek

megfelelő és házi használatra alkalmas *vallásos elmékedések és imák* irassanak s ezek lehető olcsó áron való terjesztése megkíséreltessék s esetleg már meglevő alkalmas ilyen munkák terjesztessenek. A régi alkalmas ily művek jegyzéke már ez év őszén ki fog adatni; egy ilyen irányu új munka készítésére boldogult elnökünk *Molnár Albert* ajánkozott volt. Fájdalom, az ő leghivatottabb kezéből előbb kiesett a toll, semhogy ígéretét beválthatta volna. Elnökségünk azonban új, hivatott munkást fog keresni és találni, ki e fontos szükségét kielégítse. — 2. Elhatároztatott, hogy úgy istentiszteleteink, mint egyházi estélyeink vallásos buzgósága emelésére karénekek alakjába felhasználni, összegyűjteti *régi magyar ref. egyházi énekeink* szövegre és dallamra kiválóbb darabjait. E munkára *Borsay Samu* konvéd zenekari karnagyot volt szerencsénk megnyerni, munkájában való segédkezésre pedig *Váró Ferencz*, *Erdélyi Pál dr.* és *Pokoly József* urakat kértük fel. E több időt igénylő munka elkészültéig az egyh. ker. Igazgató-tanácsa által kiadott »*Buzgóság Lantja*« cz. többszólamu egyházi énekeink buzgó használatára hívjuk fel lelkésztársaink figyelmét. A szép egyházi és templomi ének kibeszélhetetlen szolgálatot tesz a vallásos buzgóság és egyháziasság fokozására s nem lehet fontosságát eléggé hangsúlyoznunk. — 3. Péchy Árpád brassói lelkész indítványára elhatározta a Választmány egy *vallásos irányu nép- és ifjusági lap* megindítását, kimondván, hogy e lapot évi pénztármaradéka erejéig subventionálni is fogja. A lap. az 1901. év január elején »*Vasárnap*« czimmel Nagy Károly theol. tanár szerkesztésében meg is indult. A lap mutatószámára karácsonyra 4000 példányban küldetett szét tömegesen a lelkészi hivatalokhoz, hogy szétosztásuk híveik közt és előfizetőket gyűjtsenek évi 4 koronával. Hol volt és

van a hiba: a szerkesztésben-e, melynek hiányaira — különösen a népies nyelv tekintetében — több jóakaratu és szives figyelmeztetést kaptam, vagy az ismertetés, terjesztés körüli buzgóságban, vagy — mert tudom, hogy mindakettőben -- minő mértékben okai ezek a sovány eredménynek? — nem kutatom. Egy bizonyos, hogy e bajok egyikét is orvosolni *nekem* nem áll hatalmamban. Állásom, munkaköröm, tanulmányaim s eddigi viszonyaim — a mint a lap legelső számában kifejeztem — engem egy néplap szerkesztésére nem ajánlottak. Magam sem ajánlottam magamat s a kényszerűség előtt is csak azon biztatás és reménység mellett hajoltam meg, hogy a kik egész életüket a nép közt töltik s így szükségéit, gondolkozásmódját stb. ismerik, maguk fognak e tekintetben példát mutatni s reám inkább csak adminisztratív és technikai feladatok hárulnak. Fájdalom, e biztatás és remény egyformán hiunak bizonyult, legalább eddig. Ujabb időben, főként mióta az Ig.-választmány felkérésére *Vajda* Ferencz sz.-lónai lelkész aa. az ő kiváló képességeit volt szives a „Vasárnap“-nak felajánlani s a szerkesztés gondjait vélem megosztani, e tekintetben jobb ki látásaink vannak.

Nem sokkal áll jobban a „Vasárnap“ anyagi oldala is. Hogy népünk nehéz anyagi viszonyok közt él — tudjuk; de igen azt is, hogy olvasni szeret s hogy a vallásos olvasmányok iránt mindig előszeretettel viseltetett. Ennek daczára az előfizetők száma reményünkön alul maradt, pedig — s ezt ki kell emelnem — előkelő köreink eléggé felkarolták ügyét. Kevésbé maga a lelkészkedő papság. Brassó, Hosszufalu, Homoród-Héviz, Buzás-Bocsárd, Vaja, Vajda-Szentivány, Toplicza, Déés, Nagy-Enyed, Maros-Ugra, Gyalu, Erzsébetváros, Sz.-Nagyfalu, M.-Nemegye, Tancs, Zágon, M.-Bánd, M.-Kályán, Szász-Czegő és kolozsvári ref. kollegiumunk

elég jó példával jártak elől 5—35 példányig adva előfizetőket; de ha meggondoljuk, hogy 560 egyházunk közül alig egyharmadból került előfizető s ezek összes száma sem érte el a nyolczadfél százat, holott a lapnak, csak hogy tiszta kiadásait fedezni tudja, legalább is ezer előfizetőre volna szüksége: általában és egészében az eredményt kielégítőnek nem mondhatjuk. A második negyedév e tekintetben még rosszabb volt, mint az első s a harmadik aligha még ennél is kedvezőtlenebb nem lesz a nyári dologidő miatt. Vállalkozásunk tehát — fájdalom — nagyon is reá szorul az egyesület subventiójára, sőt a mint a pénztári jelentésből ki fog tűnni az adható subventió sem fogja életét biztosíthatni, ha iránta az érdeklődést felkölteni és nagyobb mérvű támogatást megszerezni nem sikerül. De e tekintetben is vannak biztató jelek. Midőn például azt látjuk, hogy *Irsay* József ördög-kereszturi lelkész körlelkésztsége minden szórványának saját költségén rendelt egy-egy példányt, azon kívül a lap terjesztésére is 20 koronát adományozni sziveskedett, midőn *Zsigmond* Károly hosszufalusi körlelkész 570 lelket számláló gyülekezetéből 35 előfizetőt gyűjtve fényesen megmutatta, hogy a buzgóság mire viheti: van reményünk, hogy lelkészi karunk és világi tekintélyesebb és vagyonosabb hiveink is megteszik e tén is a magukét. Csak kitarthassunk. Nagy tömegek nehezen mozdíthatók, de ha megmozdulnak, az eredmény bizonyos. Legyen szabad azért e helyről is kérem a kiket illet: sziveskedjenek e fontos dolgot felkarolni, egyházaink, lelkészeink ne sajnálják meghozni azt a csekélyke 4 korona áldozatot. Ha minden pap, tanár és egyház megrendelné egy-egy példányban, a lapélete, sőt fejlődése biztosítva volna.

Az egyesület *anyagi ügyeire* vonatkozólag *Molnár* Lőrincz terjedelmes és részletes jelentéséből

melynek részleteiről a közgyűlés a tárgyaló ülésen fog határozni a következő általános áttekintést nyújtó képet adhatjuk :

Az értekezletnek volt 1900. év végéig 16 alapító-, 282 rendes-, 40 pártoló, tehát összesen 438 tagja 2529·50 kor. tagsági díjjal. Befolyt 13 alapító tagtól 1400 kor., 258 rendes tagtól 513 kor., 33 pártoló tagtól 56·50 kor.; névszerint még be nem jelentett tagoktól 125·70 kor., összesen 2095·20 kor. Hátralékban van 134 tag 560 kor. tagsági díjjal. A pénztár összes kiadása volt (Évkönyv kinyomatás, nyomtatványok, expeditio stb.) 671·18 kor. A szétküldött Évkönyvek árából (à 1 kor.) befolyt eddig 359 példány után 350 kor., nem folyt be 578 példány ára. A többi példányok részint tiszteletpéldányokul, részint a lapoknak küldettek szét. Mindezeket összevéve a pénztár összes bevétele volt 2454·20 kor., kiadása 671·18 kor.: pénztármaradéka 1783·02 kor. Ez összeg 5°/_o kamatozással van elhelyezve s 1900. decz. 31-ig 19·30 kor. kamatot hozott; így az összes pénztármaradék 1802·32 kor. Ez összegből 1400 kor. alapítótagdíj tőke gyanánt lévén kezelendő, marad az 1901. évben felhasználható pénztári maradékul 402·32 kor., illetőleg a tőkealap 70 kor. kamatját is hozzáadva 472·32 kor.

Pénztárnokunk elkészítette ugyan a jelen 1901. évi költségelőirányzatot is, de tekintettel arra, hogy ez a tagsági díjak tekintetében tett indítvány el vagy el nem fogadása által áll vagy esik: ezzel most részletesen nem kívánok foglalkozni. Csak azt jegyzem meg, hogy Igazg.-választmányunk megkeresésére az egyh. ker. Mélt. Állandó-Igazgatótanácsa a volt „Erdélyi ev. ref. papiértekezet” nála letétbe helyezett 1150·64 kor. összegét, a papiértekezet alapszabályai utolsó §-a értelmében egyesületünknek kiadta, miáltal anyagi erőnk is valamelyes gyarapodást vett. Kezelé-

sére és felhasználására nézve tárgyaló ülésünk feladata leendő útasítást adni. Nagy anyagi erők felett tehát — a mint ezekből látszik — nem rendelkezünk ugyan, de hát egyesületünknek nem is a pénzgyűjtés a főfeladata; a mennyiben anyagi erőre mindig növekvő feladataink teljesíthetésére csakugyan nagyobb mértékben lesz szükségünk, reméljük, hogy a tagság és tagsági díjak kezelése terén eszközrendő reform a valóban csekély összegű tagdíjak mellett is, a tagok számának joggal remélt hatalmas megnövekedésével oly anyagi erőhöz juthatunk, mely elégséges lesz feladataink teljesítésére. E reményünk azonban csak úgy valósul meg, ha minden egyes tag taggyűjtési buzgalma fokozódik s a csekély évi tagdíjak pontosan befolyanak. Mire ezennel egyesületünk minden tagját s különösen az egyházmegyei választmányi tagokat szívesen kérjük is.

Munkás, egyesületünk céljaiért dolgozni és fáradni kész tagokra bizony nagy szükségünk van, mert „az aratni való gabona ugyan sok, de kevés az arató.“ Nemsok volt s most még kevesebb van. A Gondviselés egymásután szólította el körünkből egyesületünk éléről a tragikus halállal kimult *Tavaszi József* esperest, egyik egyházi jegyzőnkét és *Bedő Ferencz* székely-udvarhelyi lelkészt, itteni egyh. megyei értekezletünk egyik alelnökét és buzgó munkását. A legsúlyosabb veszteség elnökségünket érte. Egyházi részről gyors egymásutánban dőlt ki előbb *Sylvester Domo*kos szászvárosi lelkész alelnök, utána *Molnár Albert* theol. tanár, elnökünk. Hogy készültek, mily lelkes örömmel várták a napot; Sylvester hogy ujra lássa ezt a várost, melynek földjéhez gyermekemlékei s szülői porló hamvai egyként kötődtek s ezt az iskolát és ezt a templomot, mely életpályáján első kikötője volt; Molnár, hogy láthassa az első közgyűlésen: miként nő,

fejlődik az a mag, melynek elhintéséhez a talajt ő oly buzgón készítgette. A jó Isten másként végzett: csak lelkileg lehetnek és vannak velünk. Emlékezetük és munkásságuk előtt szomoruan, de mégis bizonyos büszkeséggel hajtjuk meg zászlónkat. Nemcsak azért, mert egészen a mieink voltak érzésben, gondolatban, hanem azért is, mert bizony nem közönséges személyiségek valának. Egyesek felfogásával s különösen a Molnár Albert személyének, életének és jellemének hírlapi megítélésével, — mely egy esetben sokak szemében épen elítéltetés számba ment — polemizálni e testület méltóságán alól áll. De érthető és természetes visszahatása ennek, hogy a közönséges mértéket jóval meghaladó s az életnek nem mindennapi útját járt személye iránt rokonszenvünket annál melegebben fejezzük ki; a pap, tanár és férfi jellemének kiválósága, feddhetetlensége és nemessége előtt annál készségebben hajoljunk meg. A jellem képződése és fejlődése mások szemei által ritkán átlátható mélységben folytat s ki egy pár pillanatnyilag átfutó külső jelenség alapján végérvényes ítéletet kockáztat meg: az sem tárgyilagos, sem igazságos nem lehet. Molnár Albert élete kétségen kívül egy egész kis korszak jellemzésére alkalmas, a melyet életírója bizonyosan értékesíteni is fog. Érdemes elnökünk bölcs tapintattal tett indítványa a legalkalmasabb utat adja nekünk a Molnár Albert emlékének méltó megörökítésére és az igazság kellő világításba való helyezésére. A kegyelmes Isten adjon pihenést elszóltott munkásainknak, mi pedig „kérjük az aratásnak Urát, hogy küldjön új munkásokat!“

Új munkásokat annál inkább, mert szomoruan kell jelentenem, hogy nem csak a halál, hanem az élet is elvonja munkásainkat. *Molnár* Lőrincz kolozsvári lelkész, pénztárnokunk sokoldalú elfoglaltatottságára való hivatkozással állásáról — megköszönve a bizalmat.

— lemondott s tiszte továbbvitelére, daczára a pénztárnoki teendőknek jövőre a csekélységig való reductiója mellett sem volt reábirható. Fájdalom, hogy ilyen fiatal és hivatott erők is félreállanak, pedig különösen nekünk egyháziaknak kellene megszívlelnünk nagyérdemű elnökünk mult évben mondott ama szavait: „olyan idöket élünk, hogy egyházunkért a legutolsó lehelletünkig dolgozni mindnyájunknak elutasíthatatlan köteleességünk.“ Ha az egyházi munkásság harczában egész az önfeláldozásig mi nem járunk elöl: miként követelhetjük ezt a világiaktól?! Azonban, kiki saját lelkiismeretének felel s én ajánlom, hogy Molnár Lőrincz pénztárnoknak eddigi buzgó munkásságáért köszönetet mondva, lemondását a közgyűlés fogadja el és helye betöltése iránt a tárgyaló-ülésen intézkedni sziveskedjék.

Végre engedje meg a m. t. Közgyűlés, hogy egyesületünk nevében kifejezhessem köszönetünket udvarhely megyei értekezletünk érdemes vezetőinek és összes tagjainak, e város és vármegye összes tagjainak azért a testvéri szives fogadtatásért és vendégszeretetért, melybe részesíteni sziveskedtek s a melyre háláson fogunk mindig emlékezni. — De főként legyen szabad még azt a kedves köteleességet teljesítenem, hogy mindnyájunk nevében köszönetet mondhassak *Dr. Gr. Kun Géza* elnök és *Dr. Bartók György* püspök védnök uraknak. Hogy velünk ide elfáradtak, tőlük, — tekintettel elfoglaltságaikra, — már magában ez egy szép vallásos cselekedet volt. Azok a szavak pedig, melyeket, az utazás folyamán népünkhöz intéztek s melyeket most itt a predikációban és elnöki megnyitóban ihletett ajkaikról hallottunk: apostoli buzgalomról, keresztyén hitről, szeretetről és protestáns felvilágosodásról, egyházas híthűségről és türelemről tettek fénylő bizonyosságot. Ime az Úr tündöklő példákat adott egyesületünk élére: példányképeket szóban és cselekedetekben,

munkásságban és áldozatkészségben. Legyünk méltók mindnyájan, az utolsó közkatona is, a mi vezéreinkhez, hiszen ime a mi Urunk a Jézus Krisztus útján vezetnek bennünket, szívükben és ajkukon az evangélium erejével, világosságával. Az ő személyük egyesületünk megtestesült programja és e programot ime, elismerés kíséri mindenütt.

Azon forró óhajtasom kifejezése mellett, hogy egyesületünk munkássága nyomán mindinkább terjedjen az evangéliumi hit, buzgóság, lelkesedés és áldozatkészség s e munkában kivegye részét egyházunk minden tagja, hogy mint egy lelkes tábor törjünk előre egész a diadalomig: titkári jelentésemet bezárva, tisztelettel kérem a m. t. Közgyűlést, hogy azt és a benne jelzett intézkedéseket szives tudomásul venni, illetőleg jóváhagyni kegyeskedjék. Munkánk fogyatékoságát és személyünk gyarlóságait pótolja igyekezetünk, melylyel a reánk bizottakban hiven sáfárkodni legfőbb törekvésünk vala. Ha az eredmény talán sovány is: mégis valami; ha szaporodik a lelkes munkások száma nőni fog vele az eredmény is, mert hitünk bizonyosága szerint: Isten nem vonja meg áldását és segedelmét azoktól, kik az Ő nevében munkálkodnak.

Mi pedig az Isten nevében kezdtük és az Ő nevében akarunk haladni — előre.

C.) Felolvasások.

1.) Régi nyomok.

Tartotta **Kenessey Béla** theologiai igazgató.

Tisztelt Egyházi Értekezlet!

Nagyérdemű Közönség!

Az ind mythos szerint a paradicsom kert Ceylon szigetén volt, a melyet egy hosszú föld-nyelv kötött össze a nagy szárazfölddel. Itt élt az első emberpár, Adimáh és Héva. Minden szabad volt nekik; csak azt tiltotta meg a legfőbb isten Brahma, hogy a szárazföldre átmenjenek. S mindaddig boldogan is éltek, míg a gonoszoknak, a Rakchusosoknak fejedelme fel nem költötte Adimáhban a vágyat, hogy nézné meg, mi van a szigeten túl is. Mikor aztán a szigetet a szárazfölddel összekötő földnyelvhez értek, a Rakchusosok a tulsó partra egy az övékénél sokkal felségesebb, fényesebb, ragyogóbb világot varázsoltak eléjük. Adimáh menni akar ebbe a tündér világba. Héva figyelmezteti a tilalomra; kér, könyörög neki, hogy ne menjenek. Adimáht azonban viszi vágya. A hű nő mit tegyen? — Követi s mikor átérnek, az oda varázsolt világ összeomlik előttök és rideg, sivár kősziklák állanak helyén. Már most mennének vissza elhagyott paradicsomukba; de a mint megfordulnak, a tenger árja már összetörte a visszavezető utat és csak egyes, a hullámokból kiemelkedő szirtek jelzik, hogy merre jöttek át az elhagyott Édenből.

Erdélyi reformált anyaszentegyházunknak is volt egy nagy, fényes, gazdag, ragyogó multja. Nem kere-

sem, nem kutatom, hogy ki volt a Rakchusosok ama fejedelme, aki kicsábitotta eldődeinket a mai meglehetősen sivár és kopár viszonyok közé? Légio volt e gonoszok száma s ma már még csak egyes, az idők viharait és a zúgó ár hullámaait túlélő, kiemelkedő szirtek mutatják, hogy honnét jöttünk ki; vagy a Mennyei Jelenések írójával szólva, „honnét estünk ki?”

Határozottan meg vagyok arról győződve, s meggyőződésemet régi, immár elsárgult foliánsok is erősítik, hogy itt e hazarészben egykor a mi anyaszentegyházunkon is az Isten valami csodás, bámulatos, felséges erőt mutatott meg; a Szent Léleknek egy olyan zúgó áramlata ment át hegyeinken és völgyeinken, az emberek szivein és lelkein, hogy ez erő át-átzikázó rezgéseitől élünk még ma is egyházként is, nemzetként is.

Nem a mult idők dicsérőjeképen, mint „laudator temporis acti“ akarok szólni, a ki abban a hitben él, hogy a multban minden jobb, minden tökéletesebb, minden fényesebb és nagyobb volt. Távol legyen! A multba csak azért révedez vissza tekintetem, hogy keressem meg a jelenek és a jövőnek fundamentumait.

Ha visszanézünk multunkra, igazán, mint egy rembrandti képen, a legsötétebb háttér látszik előttünk. A fény csak egyes alakokra esik; de ez a concentrált világosság sugarakat vet az egész környezetre s a mellékalakok is megelevenednek és a hol előbb csak mozdulatlan sötétséget láttunk, ott élet, mozgás kel.

Bod Péter „Smirnai szent Polikárpus“-ának címlapján azt mondja, hogy az erdélyi püspököknek történelmüket „ez keresztyénségben végszegelet, sokszor tatár égette, török hammazta országnak szennyes kőporai közül” szedegette egybe. Tehát „tatár égette, török hammazta“ — és mégis éltünk és élünk!

Tofaeus Mihály Apafi és az ország előkelői előtt mondott beszédében nemesak, hogy ellenmodás nél-

kül, de oly mély hatást téve hallgatóira, hogy azok könnyekre fakadtak, így festi kora anyagi viszonyait:

„Csodálkozásra és szánakozásra méltó ennek az Erdély-országi reformata ecclesiának siralmas szegény sorsa s abból gyalázatos állapotja.“ — — — „Ha száz esztendőök alatt az Antikrisztus igája alatt sanyargott volna is, nem lehetne értéktelenebb és szegényebb: mert ennek három pénz érő ezüsti nincs, sőt csak egy pénze is, semmije nincs; hanem egy Tatárországból a raboktól kibozott czondorlott rabtarisznyához hasonló, rossz vászon szennyes zacskója, abban való szakadozott leveleivel: melyek közül a melyik jobb és szükségesebb volna is, úgy elsenyvett, kopott. hogy írása is alig tetszik a nagy gondviseletlenség miatt; csak egy ládácskájok sincs, a melyben tartották volna azokat. Azonban annyi a szükölködő minister és háza népe, hogy csak Isten tudja. Kinek saruja nincs, kinek nadrága, kinek öve, kinek semmi köntöse, semmi költsége, kinek felesége, gyermeke otthon mezítelen és éhelhaló. Hát még ezen felül azok, a kik az Adversariusok között lévő kevés hallgatóknak szolgálnak, amazok miatt szenvednek, éheznek, kiknek egyébként sohonna tápláltatások nincs, hanem egyedül csak a Generalis ecclesia jó akaratjától függenek; kik is megszűnnek, félő, a nagy szegénység miatt s azonban felesen is vagyunk.“

A lelkészek az egyházaknak esztendőről-esztendőre fogadott szolgálai s ha nem marasztják meg, mehetnek tova egész házuknépével. Vándorolnak is egy helyről a másra. Az egyik visitatio még itt, a másik már az ország más vidékén találja a nyomorult, peregrinálásra kényszerített embert.

És mégis éltünk, sőt virágoztunk. A suprematia a miénk volt az egész „politiában“, úgy hogy Bod Péter tanúsága szerint: „Szintén majd a réfor-

mátától fogva az oláhok ebben a Hazában a vallás dolgában unióba voltak a réformatusokkal és az oláh vladikák, vagy püspökök függöttek a réformatus püspököktől; s ha mi bajok volt, azoktól kértek tanácsot, kértek segedelmet és azokhoz való engedelmesre kéz beadással, hit letételével szokták volt is kötelezni magokat. Athanásius is, Veszprémi Istvánnak, mint réformatus püspöknek, bizonyos személyek előtt 1698-ik esztendőben nemesak hittel kötelezte vala magát, hanem azt is hozzátette vala: hogy ha egy pálczával minden nélkül kéntelenítettnek is kimenni az országból; de soha hitét, a melylyel kötelezte magát a réformatus superintendensnek, meg nem szegi.“ (Sm. sz. Polik. 142. I.)

Ez a suprematia sem kicsinylendő ugyan, — különösen nem nemzeti szempontból, — de mégis csekélyebb jelentőségű a mellett a szellemi suprematia mellett, a melyet nem a világi fejedelemséghez való viszony adott meg, majd pedig vett el ennek megváltoztával, hanem a melyet az igazi lelki kincsekben, a szellemi szabadságban való gazdagság, erő és nagyság, a hitelvekhez való hűség és egy tisztult, határozottan kialakult, egységes, nemes világnézet biztosított.

Tofaeus Mihály a XV. zsoltárhoz irt magyazázataiban¹ azt mondja a többek közt: „Híssz-é az Isten beszédének te, a kit majd executiora visznek, avagy mindjárt meghalsz?“ s idézi folytatólag a Héb. VI. 16—19. verseket: „Minden versengésnek, perpatvarnak a vége az esküvés: Mely dologban az Isten bőségesen akarván megmutatni az ígíretnek örökösinek az ő tanácsának változhatatlanságát, ígíretibe esküvést.

¹ »A Szent Soltárok Resolutioja« és azoknak az erdélyi fejedelmi evangelica reformata udvari szent ecclesiára lélek és gazság szerint való szabása. Kolozsvárott, 1683. esztendőben.

vete közbe, hogy a két változhatatlan dolog (úgy mint igireti és esküvése) által, melyekben lehetetlen dolog, hogy az Isten hazudgyon, erős vigasztalásunk légyen minékünk, hogy az előnkbe adott reménységet elvegyük, mely a mi lelkünknek bátorságos és erős vas-macskája, mely béméggyen mindazokig, a melyek a kárpiton belül vadnak, hová a mi előttünk járó mi érettünk bément.“ („Ez szórúl szóra így vagyon a Cháldi bibliájában, mégis csudálkozásra méltó dolog, hogy ebbül lelkek vigasztalására következő boldogulások felől bizonyosak nem lehetnek a Pápista atyafiak ő kegyelmek).“ — — — „Az Isten a te leikednek meg esküdt, melyet nincs soha oly teremtet állat, a ki felbontson, se halál, se ez a fegyver: Tudta az Isten ezt a perpatvart, versengést, villongást, kételkedést, a melyet az ördög, a világ, a bűn szokott a léleкке cselekedni, hogy azért ezt eligazítsa, az Isten meg esküdt, hogy semmi kételkedésed ne lehessen.“ (86. l.)

Ebben, a keresztyén embernek az üdvösség a »következendő boldogulás« felől való bizonyosságában, a melyhez kétely nem férhet, mert neki az Isten meg esküdt, ebben van az egyházhoz csatoló és az egyházat fenntartó erő akkor is, mikor az egyháznak »három pénz ezüsti sincs.« Az, a ki az üdvösség felől feltétlen bizonyosságot tud adni, az köti magához az üdv után sovárgó lelkeket s ezeket tőle semmiféle hatalmasság el nem szakíthatja. És az, a ki az örökkévalóság szempontja alá helyezi e való világnak összes viszonyait, szellemileg szabad, erős, bátor, egyenes; mint Tofaeuszól mondja Bod Péter, hogy ő „valamint a dolgot értette, mind az urak s mind a fejedelem előtt minden személyválogatás nélkül ki mérte mondani, az észrevett hibákról mind a fejedelmet, urakat, udvariakat minden tekintet nélkül keményen megfedette, úgy hogy mindnyájan félnének tőle s mégis

minden rendbéli emberek szeretnék. — — — Közön-
 séges helyen a prédikációban is kimondotta, a mint
 neki tetszett. — — — A szóliások formái pedig, a
 melyekkel élt, hathatóságok voltak, mint a vasszegek
 érezhetőleg szúrósok; most is az olvasó érzi azoknak
 ösztönöző erejüket; hát mikor szóllotta élő nyelvvel
 az Istennek az a nagy embere?!“

Egyik kiváló angol történetíró, *Froude* a vallást
 úgy határozza meg, hogy az nem egyéb, mint amaz
 erő irányában való felelősség érzése, a ki bennünket
 teremtett. Mint minden a vallás lényegére vonatkozó
 ilyen egységes, rövid tételbe foglalt meghatározás tu-
 lajdonképpen a vallásnak csak egy mozzanatát emeli
 ki, de magát az egész gazdag vallási életet egyáltalá-
 ban nem meríti ki: úgy ez a meghatározás is — bár
 egy igen fontos momentumra mutat rá, — csak épen
 egy érzést érvényesít a sok közül. Azt azonban hang-
 súlyoznunk kell, hogy tényleg ennek a felelősség ér-
 zetének az érvényesítése, határozott, szinte a katego-
 rikus imperativus erejével ható tudata nélkül az egyház
 és annak szolgálói elvesztik a társadalomra való hatá-
 sukat, az emberek világnézetének, az élet összes vi-
 szonyainak kialakulására való befolyásukat.

A lekipásztor, annál a magas méltóságnál fogva,
 a melyet neki az Isten igéjének sáfársága ad, a nép-
 nek, a nemzetnek a lelkiismerete úgy fölfelé, mint
 lefelé. Ő neki kell azt a felelősséget, a miről *Froude*
 beszél, a legélenkebben éreznie. És hogy mi itt e
 bérczes kis hazában egykor azzal a suprematiával
 birtunk, a melyről fentebb szólottam és a mely szerint
 az egész közgondolkodás a mi kálvinista világnézle-
 tünk szerint alakult ki, annak mindenesetre egyik leg-
 közvetlenebb oka az volt, hogy prédikátoraink közül
 igen sokan egész komolyan meg voltak győződve fe-
 lelősségükről és úgy érezték, hogy csakugyan ők a

nép és nemzet lelkiismerete s e kötelességük teljesítésében szinte az ó testamentumi próféták bátorságával, rettenthetetlenségével jártak el.

Keserői Dajka Jánosról írja Bod Péter, hogy püspökségének kezdetében közönséges gyűlést tartván Küküllőváron az egész vigyázata alatt való papokkal Boldogasszony havának 9. és 10-ik napján 1619. esztendőben, a holott XIII pontokban rendelkezést tön a föld népének Isten előtt való maga megalázásáról, bőjt-hirdetésről, könyörgésről, az isteni tiszteletben való nagyobb buzgóságról, a szegénység terhének megkönnyebbitéséről, muzsikának, táncznak, dombolásnak megszűnéséről; latroknak, gonosztévőknek nem erszényekben, hanem személyekben való megbüntetésekről, hogy így ezekben Istenhez való igaz megtérésében jó-jelét adván az emberek, az Istennek következendő ítéletét elfordítanák. — — — «Mely rendelkezést a fejedelem eleibe adott és kérte, hogy az egész országban kihirdettesse a penitentia-tartást s az emberek életeknek Isten törvénye szerint való megjobbítását. *Akadékoskodván holmik körül a fejedelem, merő azon Ambrosiusi lélekkel és buzgó bátorsággal a fejedelmet megintette, hogy nem csak bevétesse másokkal, hanem magán és egész udvara népén kezdje el, mint a Ninive királya mennél hamarább, a ki egyebekben első a nép között legyen ebben is; a melyet véghez is vitt a fejedelem nagy maga megalázásával.*»

Vagy ott áll Tofaeus Mihály, Apafi Mihály fejedelem udvara előtt; hallgatói maga a fejedelem és felesége Bornemisza Anna, körülöttük az ország legelölkelőbbjei. A LXXXII-ik zsoltárt magyarázza s mint egy második Náthán próféta veti szemükre hüneiket. „Ez az Istennek itéleti vagy on a mi Urainkonkiknek annyi van, hogy az egerek s az ebek el nem fogyaszthatják, mégis jó ízüt addig nem ehetnek, míg

a szegény embernek valamiét el nem vészik, tyúkját, lúdját, malacját el nem vitetik s az a legjobb ízű falat.“ — — „Bizony rámára vonszon az Isten benneket, ha most nincsen is senki, a ki megbüntessen. Valami rossz alávaló deákokból, tudatlan mendikásokból urakká, nagy emberekké, öt-hat esztendő alatt ország birájivá lesztek, gazdagságot, pénzt, jószágot, köntöst, tisztet, becsületet annyit ád az Isten, hogy sem magatok, sem más nem reméllette volna: húztok vonszotok magatoknak s torkotoknak; de meghidgyétek, hogy bizony megítél az Úr Isten benneteket, magatok sem élhettek keresményetekkel, maradékokra sem száll, időnap előtt elerőtlenedtek, betegesedtek, sárgultok, sem ehettek, sem alhattok, az halál kinéz a szemetekből, a mi pedig maradékokra szállana is, olyan léssen, mintha Aspis kigyónak a mérgét nyelte volna el.“ (436. l.)

Ez elkerülhetetlen felelősség alapja az isteni rendelés ; mert „minden magistratus az ő Felsege bővölködő ingyen való jóakaratajéért állíttatott. Hogy Isten tégedet királyságra, fejedelemségre, hopmesterségre, tanács-uraságra, kapitányságra, praefectusságra, ispánságra s egyéb tisztre választott, nem azért lett, hogy ő Felsege szükölködött volna nálad nélkül, avagy náladnál jobbat nem talált volna ; hanem egyedül az ő bővelkedő irgalmasságából cselekedte, te veled inkább, mint mással és a mely véget te benned feltött, azt akarja te általad végben vinni. Engemet is, hogy az én Istenem erre a világ előtt alávaló, becstelen hivatalra, papi tisztre választott, nem azért cselekedte, mintha nálam nélkül szükölködött volna, vagy erre én nálamnál alkalmasabbat nem talált volna ; hanem csak az ő egyedül való bővölködő irgalmasságából és a mely véget én bennem feltett, azt akarja végben vinni.“ (A szent Soltárok Resolutioja 437. l.)

Az isteni céltudatnak ez érzése nélkül bizony egyetlen egy munkakörben sem lehet az embernek hatása és ereje.

Idézzem-e még e bámulatos erő mutogatására a CIX. zsoltár magyarázatából, a mikor a nép vezetői nek azt mondja, hogy „a szegény embert csak úgy tartjátok, mint az ebet, mint a szemetet, a gazt megutáltjátok.” — — „Azt gondoljátok ti, hogy a kit rabságra, tömlöczre vettek, vasban verettek, megcsapattok, hogy ti néktek féltében nem mér szólani, az Isten előtt is nem mér? — — — Tugyátok meg, ha maga rabságban, vasban van is, szabadon jár a lelke s imádsága Isten előtt, ha elöttetek nem szól is a nyelve, szól Isten előtt a lelke.“ (622. 1) Avagy rámutassak-e arra a hatalmas beszédre, a melyben a Gílániai testamentumának érvényesítését követeli az özvegygyel, Apafinak az édes testvérével szemben és bizonyítgassam-e belőle egyfelől a benne megnyilatkozó felelősség érzetet, másfelől, hogy micsoda komoly és igazán hívő kor lehetett az, a mikor a legfőbb argumentum ez lehetett: „ki prédikál, orál, ritmizál, énekel neki“, — ki temeti el?! (Sm. Szt. Polik. 125. 1.)

Az emberekre, a társadalomra, a közszellem alakítására csak annak az egyháznak lehet döntő befolyása, a melyben erős a hittani tudat, a dogmatikai meggyőződés; a melynek a kijelentés valóban igazság és a mely ez igazságnak megfelelőleg kívánja alakítani az erkölcsi életet, abból vonja le a gyakorlati következtetéseket. Az az egyház képes csak rányomni a társadalomra a maga bélyegét, a melyik feltétlenül és minden kételkedés nélkül, szent hittel meg van győződve arról, hogy a Krisztus evangéliuma Istennek ereje minden hívőnek üdvösségére. A keresztyén nagy alapvető igazságokat nem lehet büntetlenül elpárologatni, elszellemesíteni és az evangéliumi felséges üdv-

tényeket nem lehet kártvallás nélkül üres historiákká, avagy épen regékké, vagy mythosokká leszűzni.

A régi nyomok között nagyon sokat találtam, a melyekre mind a keresztyénség legsarkalatosabb igazságai vannak felvésve. Prédikátoraink a legszentebb meggyőződéssel hirdetik ez igazságokat erős hittudattal és vésik be koruk társadalmába, a köztudatba s vetik azokat az egész élet fundamentumául. A templomi kathedráról az Istennek nagyságos csodadolgait akarják az emberek hallani s az isteni titkokra kívánnak feleletet nyerni és nem üres morális fejtegetéseket venni.

Ime Gelei Katona István, a ki egyike volt a legbatalmasabb gyakorlati adminisztráló püspökeinknek, a Válság titkában az első részben 29 predikációban szól »A Krisztusnak megtestesüléséről«, a második részben »Christusnak születéséről« 20 beszédben, a harmadik részben pedig „kis-karácsony ünnepére alkalmaztatott“ 2 predikációban a Jézus nevéről, míg a »függelékek«-ben 11 beszéd szól „az életnek az új esztendőben való megújíttatásáról“, 4 beszédben a böjtölésről, 3-ban „a segítségre hívó imádkozásról“ és 4-ben „A Christus színének átalformáltatásáról“, hogy végül a Krisztus névről és a Krisztust Jeruzsálembe „békisérő seregeknek ő hozzája mutattatott három ditséretre és követésre méltó kegyes cselekedeteiről“ prédikáljon. A mint a „Jóakaró olvasóhoz“ intézett előszavában a prédikálás elveit kifejti, a többek között hangsúlyozza, hogy „nemcsak olyan szárazon kell a hallgatókat inteni, hanem ugyan meg kell őket lelkek ismeretiben dobbantani és minden magok mentegetésit megelőzni s magokkal kell magokat megszententiáztatni“ etc. És ugyanez a Gelei Katona írja meg a Titkok Titkát és ír 5 predikációt magáról az újjászületésről, Jézusnak a Nikodemussal folytatott beszél-

getését vévén alapigéül. (Praeconii Evangelici Tomus Secundus. 1640. Albae Juliae). Egy egész nagy cyclus a keresztyén élet alapvető követelményéről. Micsoda erő lehetett az, a mely — mint maga mondja — minden héten háromszor, négyszer, az ünnepeken pedig hatszor-hétszer prédikált „nem lévén Istenen kívül senki segédem“ (Váltság Titka 92 – 93)!

Régi, szüette sárgás barna lapokról szól erős hittel és tesz bizonytságot a Krisztusról és az ő evangeliumáról Szatmár-Némethi Mihály 832 lapos művében „A négy evangelisták szerint való Dominica“-ban, „avagy az Úr Jézus Christustól praedikáltatott és ő Felségéről irattatott historiáknak, régen vasárnapokra rendeltetett evangeliomi leczkének praedikatiokban való magyarázattyá“-ban (1675. Kolosvaratt). „A praedikálásnak vége ellen vagyon“ — mondja, — a kik »nem az együgyü hallgatók épületit, hanem a magok csudáltatását tészik fel.« — — — »Az egész Szent Irás szükséges az Isten hiveinek tökéletességekre«, mert abban „az idvességnek titkai és az hitnek minden ágazati fundamentomosképpen befoglaltatnak.“ Azután »stylo simplici, theoretico practice« feldolgozza az Isten népének épületire az egész Kátét (Dominica Catechetica. Sive Conciones Catecheticae, secundum Catechesin Palatinatam (in Ecclesiis Reformatis receptam) in Dominicis distributam etc. 1677. Claudiopoli).

Vagy itt fekszik előttem Medgyesi Pálnak a „Szent Atyák öröme« czimú munkája 1640-ből harcziás hangjával, hatalmas bizonyítékaival, Vásárhelyi Dániel monostori főjezsuitát támadó és ezáfoló, nemcsak, de összemorzsoló erejével.

Ezzel a Vásárhelyi Dániellel szemben védi a maga hitének igazságát Lorántfi Zsuzsánna is, hogy a református vallás 45 hitágazatát igazolja, állítja össze maga a fejedelemasszony „Moses és Propheták“ czimú mun-

káját (1641) „győzhetetlen igazságtételek“ gyanánt, a melyről Medgyesi azt mondja: »hogy is felejtethném Nagyságodnak ama drága szép virágszállait, melyeket figyelmetes olvasása közben szedegetett Nagod az Sz.-Léleknek idvesseg illatu gyönyörűséges virág-kertében és immár az Hitnek ágazati szerént elrendeltetett Nagod.« A Sz. Lélek e virág-kertében „méh módon“ való foglalatos-ságból állhatott elő az a hit, a melylyel az összeszedetettt s az írődeák által leirt „idvességű szép virágokat“ maga kezével így subscribálta: »Ebben a hű Pásztoromban hejhezhettem minden boldogságomat és az Sz. Pállal mondom, életemben és halálomban nyereségem a Christus. Kegyelmed azért (t. i. Vásárhelyi D.) bizonyítsa meg, vagy hogy nem jó úton vagyunk, vagy hogy nem ezen vagyunk. Kegyelmed penig ne is fáraszsza magát az Páterek írásával, hanem az Sz. Írásból bizonyítson, mert mi a mi útunkat onnét mutatjuk meg . melyben, a mint Kegyelmed is megvallá, elégségesképen megmagyarázta az Christus és az Apostolok a mi szükséges volt az idvességre.“

Nézegetem Melotai Nyilas István »Speculum Trinitatis«-át (1622) s bámulom nem a készültséget, hanem azt az erőt, azt a hitbeli bizonyosságot, a melylyel védi hitünk ágazatait s a melylyel megalkotja egységes, igazi keresztyén világnézetét.

Vagy elmélyedek — — —. Nem; nem megyek tovább, hiszen nem az egyházi irodalomtörténet megismertetése most a feladatom. Csak épen egy néhány hatalmas szirtre akartam rámutatni, a mely az idők árából kiemelkedve, megmaradva, jelzi az utat, a melyen virágzó, fényes egyházi életünk gyönyörűséges viszonyai közül kijöttünk. Csak egy-két negyed-órára azok közzé akartam visszamenni, a kik »más-szor voltak«, hogy a mit »megvon az élet, adják meg a holtak.« Bizony, hol voltunk?!

A hová jutottunk?! kérdésre nem kívánok már felelni. Kiki feleljen legjobb lelkiismerete szerint.

Az »Ocskay brigadéros«-ban a labarczczá lett kurucz Szörényitől Ocskay azt kérdi, mikor megtudja, hogy az előbb győzhetetlen Ócskay huszárokat egyszerű botokkal és baltákkal felfegyverzett tótok szétverték: „Mi történt veled? A karod nem a régi már? a kardod nem a régi?“ s erre Szörényi azt feleli: „a karunk a régi, a kardunk is. De a szívünk nem a régi már!“

Az Úrnak Szent Lelke szálljon alá zúgó szélben s kettős tüzes nyelvekben, hogy legyen megint a szívünk is a régi!

2.) *A protestáns pap személyének és működésének jelentőségéről.*

(Tartotta Vajda Ferencz szász-lónai lelkész.)

Egy nemzet vallás-erkölcsi életének nincs biztosabb ismertető jele — mondja Lang — mint annak a nemzetnek a papságról alkotott nézete. E meghatározás nemcsak a vallás-erkölcsi életre illik, hanem kiterjeszthetjük a nemzet kulturájára, sociális életére, közgazdaságára, törvénykezésére és humanitarius intézményeire. Mert, ha ismerjük egy nemzet papságának világnézetét, életfelfogását, jogait, majdnem biztosan megítélhetjük az egész nemzeti életorgánizmust. A papság élete elválaszthatlan, mondhatnám szervi összeköttetésben van az emberi élettel és így mindenféle társas intézményekkel. Az ok, mi ezt létrehozza, nem személyi, nem a papságban rejlő, hanem mélyebb és az emberi természetben gyökerező, ama *belső szük-*

ségérzetben keresendő, melynélfogva a véges ember viszonyban tudja magát a véghetetlen Istenséggel, benne keresi a dolgok végokát, örömének, bánatának forrását, éppen azért hozzá méri életét is. Az ember és az Isten között való viszony *a vallásos életben nyilvánul*. A vallásos életnek sáfáraiúl, eleitőlfogva, a papságot tekintették, sőt néhol ma is magát az Istenséget látják a papban inkárnálódni. Mi természetesebb, tehát, mint az, hogy a papság élete, *tüköre lett a népek életének*. A milyen nivaun állott az, annál magosab-
ra nem emelkedhetett ez sem.

A vallások történetéből pár példa igazolni fogja állításunkat

Hol a pap csupán úgy szerepel, mint *kuruzsló, jóvendőmondó* (a szó közönséges értelmében és nem próféta), mint a polidemonistikus természeti vallásokban: ott szellemi életről, kulturáról szó sem lehet, társadalmi életnek nyoma sincs. Mihelyt pedig a kuruzslás, a jóvendölés — mondjuk a pap életműködése — valamelyes *erkölcsi tartalmat nyer*, és a mily mértékben nyeri ezt: azon mértékben születik meg a civilizáció. Klasszikus példája ennek a *deltii orákulum*, melyből kinőtt a hellén kultúra, a hellén művészet; tápot nyert a zene, a költészet s Apolló papnőinek kezébe futottak össze az állami élet összes szálai. Aegyptomban a papság megteremtette az *orvostudományt* és *művészetet*; ugyanitt és Babiloniában a *csillagászatot*; Zsidóországban a *történetírást* (Kronikák, Esd. Nehem.). A pap itt már nemcsak vallási törvényhozó, hanem polgári törvényhozó is. Egyéniségéből pedig kilépve: testületet, *paprendet* alkot.

Izraelben sem volt másképpen. A thora eredetileg nem volt egyéb, mint a papi orákulum által, a Jahve nevében mondott jóvendölések, tanácsok gyűjteménye. Csak később lett belőle vallásos és polgári

törvénykönyv, akkor, midőn a jövendőmondóból *pap* lett; a papból *törvényhozó*, s egyszemélyben a Jáhve *kiválasztott szolgája*.

Természetes, hogy a papság ekkora hatalmi kör mellett, ugy Izráelben, mint másutt, *kizárólagos jogának* tekintette a kultuszt, s különösen, az azzal együtt járó áldozatot, melyet kezdetben mindenki szabadon végezhetett. Így fejlődött ki lassankint a *papuralom* (hierarchia), melynek kiváló példája az ókorban a zsidópapság, és Indiában a braman papság. De már a papuralomban úgy a pap, mind az általa végzett vallásos cselekedet elveszítette eredeti célját és formáját. A cél többé nem a nép szellemi életének előmozdítására, hanem saját, hatalmi állásának megszilárdítására irányult. Erre szolgált a fényes *külsőség* is, mely az isteni tiszteletben kifejezésre jutott: a templomok művészi formája, a fényes öltözet, a szigoruan előirt czeremoniák. A papuralom soha sem volt nagyobb Izráelben, mint Jézus korában. „*Mikor meglátá Jézus a sokaságot — mondja a Máté szerinti evangelium írója — megesett rajtok a szive, hogy elgyötörve, szétszórva vannak, mint a pásztor nélküli juhok*“ (Máth. IX. 36.)

* * *

Szükség volt ezeket előre bocsátanunk, egyrészt, hogy általánosságban igazoltassék amaz állításunk, hogy a papság élete mennyire össze volt növe, már a hajdan korban, a népek életműködésével; másrészt, hogy az ókori nézettel szemben, a papságról szóló, keresztyén tanfogalom annál élesebben kidomborodjék; és szükség volt azért is, hogy a keresztyéniség előtti vallások papságában láthassuk azon vonásokat, melyeket — az ellentét daczára — némely keresztyén felekezetek átvettek és megtartottak.

A keresztyéniségben a régi vallásos fogalmak: Is-

tenről, világról, emberről, kultuszról, *papságról*, lényegileg egészen megváltoztak; az istenországa keretébe, mint egészen új intézmények illeszkedtek be. Szigorúan tárgyunknál maradva, a papság gondolata az *egyetemes papság eszméjében* csúcsosodott ki. És ez, a vallásos életfejlődésnek természetes következménye volt. A keresztyénség bölcsőjében, hol a pap uralom olyan erős volt és a lelkek annyira békóba voltak verve: egyszerre kellett széttörni a korlátokat és megnyitani a lelki boldogság útait. Jézus maga nem volt pap; papi rendet nem is alapított. Ő, mint laikus hirdette az Isten igéjét, ama belső erőnél és hatalomnál fogva, melyet neki a Szentlélek adott. Tanítványai ugyanezt cselekedték. És, midőn a sokaság tudakozódik e felől, azt mondja Péter apostol: *„beteljesedett a próféczia: kitöltök az én lelkemből minden testre és prófétálnak a ti fiaitok és leányaitok. (Joel. II. 28) Többé nem tanítja senki az ő telebarátját, mondván: ismerjétek meg az urat, mert ők mindnyájan megismernek engem, kicsinytől fogva nagyig. (Jer. XXXI. 34.)*

Az apostoli korban tehát nem volt „hivatalos“ papság, hanem a Szentlélek által megihletett egyének, magok a keresztyének; mind papok és mind az Isten igéjének hirdetői, az üdv-igazságoknak közlöi voltak. Péter apostol minden keresztyénről azt mondja, hogy *szent nép és királyi pap* (I. Pét. II. 9). A Jelenések könyvének írója pedig egyenesen kifejezi, hogy *Krisztus tett minket királyokká és papokká* (Jel. I. 9.) hogy *ő általa szüntelen áldozatot vigyünk Isten eleibe, dicséretnek áldozatját. (Zsid. XIII. 15.)*

S mégis mit látunk? Azt, hogy minden keresztyén felekezet kebelében kifejlődött és meg van a papi rend, a papi hivatal. Önkénytelenül is felmerül a kérdés: nem tértünk-e el a ker. alapelvtől, midőn egyházszer-

vezetünkben a papságnak helyet adtunk? Meg kell világítanunk azért a kérdést *katholikus állásponton*, hol a papság hierarchiává fejlődött s az egyetemes papság eszméjét egészen elvetette; a *szekták álláspontjáról*, hol az egyetemes papság mellett, a rendes papi hivatalnak nincs helye; és *protestáns álláspont*ról, hol a papi testület mellett, az egyetemes papság eszméje is érvényre jut. Hazánkban ma ezen három irányzat küzd egymással, hogy érvényre juthasson. Fontos ez a küzdelem, mert társadalmi intézményeink is, sok tekintetben a szerint alakulnak, a mint egyik, vagy másik irányzat jut diadalra.

I. *Katholikus álláspont*: a papság, mint Isten-től és Krisztustól alapított intézmény van az egyházi életbe illesztve, tehát, mint külön rend úgy szerepel. Jogai is, természetesen -- úgy vannak feltüntetve, mint Istentől nyert jogok, s így kizárólag őt illeti meg: a vallásos igazságok (hitezettek, dogmák) megállapítása, szákramentumok kiszolgáltatása és az egyház kormányzása. Rendi jellege külsőképpen is kifejezésre jut a szüziességi fogadalomban, a ruházatban, s legfőképpen az áldozásában és hierarchiában, élén a római pápával, kinek a vatikáni zsinat a csalhatatlanságot is megadta.

Könnyű átlátni, hogy a katholicizmusban az ó-testamentumi hierarchia kelt életre; természetesen: mint az új-szövetség tökéletesebb az ó-szövetségnél, úgy ez is tökéletesebb formában, szélesebb jog és hatalmi körrel. Mert a zsidó hierarchia csak a zsidónépre, a kath. hierarchia pedig, kiterjed az egész világra. Ugyanis *kath. istanfoglalom* szerint, az Istenországa a földön, a kath. egyházban valósult meg. Ennek a magasabb, láthatatlan, szellemi világnak -- mondjuk Istenországának -- minden kineseivel együtt: a földi, látható világgal szemben, kizárólagos sáfára a papság. Tehát, közbenjáró Isten és ember között. Sőt a Római

Katechismus szerint még ennél is több. Ugyanis, az van ott mondva, hogy a papság a legnagyobb méltóság annyira, hogy a papok nemcsak angyaloknak, hanem *isteneknek* nézhetők, mert *isten erejét és tulajdonságait* tartják magoknál (C. R. II. 7. 2.) A különbség csak annyi, hogy a hierárchia létráján legmagasabban állók többet, az alsóbb rendbeliek kevesebbet bírnak.

Ezen felfogás, a kath. egyház tagjainak vallás erkölcsi életében, kizárja az egyéniség érvényre jutását: érzületben, akaratban egyaránt, mert ott mást hinni, mást akarni nem lehet, nem szabad, mint a mit az egyház, illetve a papság hisz és akar. Itt tehát a vallás nem élet Istenben, Isten által, hanem előirt szabályok, gépies követése, opus operatum. A pap feladata pedig nem más, mint ezeknek a cselekvényeknek pontos teljesítése. Ennek megfelelően van berendezve az egész kultusz, melynek központja a *mise-áldozat*, midőn a pap — az ó-testamentumi papság példájára — a Krisztus testét áldozza meg naponkint, élőknek és holtaknak üdvére, bűnök-, büntetések elörlésére s más egyéb életszükségekre, (Tr. C. III), feledvén, hogy a *Krisztus egyetlen egy áldozatjával tökéletesekké tette mindörökké azokat, a kik megszenteltetnek* (Sid. X. 14). Önként következik ebből, hogy a catholicismusban, a külsőségek miatt, a Krisztusban való, *belső megszentelődés* teljesen lehetetlen. Csupán az szent, az tiszta, az igaz: mi a pap által *külsőleg* megszenteltetett; minden egyéb profán. Ezen elvnek *egyházi* jelentősége abban áll, hogy az üdvösség csupán a kath. egyház kebelében található meg s itt is papi közbenjárás által. Tehát, a ki nem tagja a kath. egyháznak: az, mint eretnek, elkárhozik. A kit pedig az egyház exkommunikál: az, az Isten országából is ki van zárva. *Társadalmi* jelentősége

pedig abban nyilvánul, hogy az emberi életnek egyes intézményei, csak úgy felelnek meg rendeltetésüknek, ha azok szintén egyházi megszentelésben részesültek. Az *állami* élethez való viszonyban, a lelkek feletti uralkodás gondolatából foly és önként következik: a *világ feletti uralkodás gondolata*, mint a hierarchia legvégső célja. Innen van a sok összeütközés a kath. egyház és az állam kormányok között.

II. A kath. hierarchiával éppen ellentétben áll a *szekták* (baptisták, anabaptisták, názárénusok, adventisták stb.) hitvallása, melynek lényege abban áll, hogy a kít a Szentlélek áthatott és *megtért*, mert ez itt a fődolog, mint Keresztelő János prédikációjában – annak többé nincs szüksége arra, hogy vele más közölje a vallásos igazságokat, mert ő magára is felismeri s nemcsak felismeri, de követi is. Így tehát rájuk nézve felesleges a papi, a tanítói rend, mert ők mindnyájan szent nép és királyi papság; felesleges az egyházi és világi hatóság, mely az egyházi és társadalmi rend őrel mert ők a nélkül is követik azt. Ők a Krisztus által hirdetett egyetemes keresztyénséget és egyetemes papságot képviselik, a felekezetekre szakadt egyházakka, szemben. Elvük és jelszavuk: szabadulni minden egyházi és állami kötelék alól, hogy e czimen a keresztyény szabadság, egyenlőség és testvériség az életben megvalósuljon.

Azonban ez csak üres jelszó, mennyiben a keresztyénséget a *biblia betűinek* (még inkább az ó mint az új szövetségnek) megtartásába helyezik s az isteni kegyelem közlését pl. a vízbemerítés tényéhez kötik. A megtérés, a megszentelődés, az új élet itt sem a léleknek élete Istennel, hanem a testnek megsanyargatása, tehát külsőség, szemfényvesztés, fariseizmus. Ezen elvből foly a gyakorlati élet is, hol első sorban irányadók a parancsolatok: Ne lopj, ne olj, ne pipálg,

ne káromkodj, ne igyál szeszes italt, tehát egészen a *törvény uralma* alatt állanak. Érdekes, hogy pl. a a vízbemerítők (die Tunker) a 7. parancsra nem fektetnek fősúlyt, mivel egyik sakramentumok éppen a *szertetetsók*. Ezen kívül még két sakramentumot tartanak u. m. a *lábmosást* és *utolsó kenetet*. Innen származik itt is, az állami étellel való összeütközés, midőn, vallásos szempontból tiltják az esküt és a fegyver viselést; sőt az első keresztyének példájára (Csel. IV. 32.), a vagyonközösséget sürgetik.

Úgy a katholicizmus, mint a szekták túlságban járnak. A katholicizmus túloz a hierárchiában, s ezért az egyetemes papságot, még gondolatban is elejti; a szekták túloznak az egyéni hitszabadságban, midőn a történelmileg kifejlett egyházakat, az állami jogrendet csak kényszerből ismerik el, s ezeknek szétrobbantásával akarják az egyetemes papság eszméjét az életbe átvinni. Pedig éppen ezeknek, kik minden kérdésben a biblia betűjére appellálnak, kellene elismerniök, és tudniök Pál apostol szavait: „*Minden lélek a felső hatalmasságoknak engedelmes legyen, mert nincsen hatalmasság, hanem Istentől és a mely hatalmasságok vannak, Istentől rendeltettek. Azért valaki ellene támad e hatalmasságnak, az Isten rendelésének támad ellene.* (Rom. XIII. 1-2.) És meg kellene hajolniök Jézus szavai előtt: „*Adjátok meg azért, mi a császáré: a császárnak; mi az Istené: az Istennek* (Math. XXII. 21.)

Lehet, hogy ide, Erdély keleti szögletébe, a székelýföld bércei közé, még nem hatolt be ezen áramlat. De, ez csak idő kérdése, mert a levegő telítve van vele. Viszonyaink pedig éppen kedvezők; egyfelől a gazdasági válság, másfelől a magos egyházi adó szépen előkészítették az útját. Mi, a nyugati határszélen, már nagyon jól ismerjük. A királyhágón átjőve, éppen a

kolozs-kalotai egyházmegyét árasztották el. Éppen ezért, saját személyes tapasztalatunk alapján is állíthatjuk, hogy az egyéni hitszabadságnak, az erkölcsi tisztaságnak, a vallás szabadgyakorlatának, az egyházi életműködésnek, az állami souverénitásnak határozottan ellene van a szekták korlátlan szabadsága. Ebből a szempontból, nem tartjuk elég szerencsésnek a konvent álláspontját, mely nem emelte fel tiltakozó szavát: az *egyházi anarchia ellen*. A szektákat vagy recipiálni, vagy szigorúan megrendszabályozni: egyházi és állami érdek egyaránt. Mert ez nem felekezetenküliség, hanem egyházi és társadalmi rendet felforgató, vallásos fanatizmus. Szükség azért tudnunk, hogy: *mit hisznek és mit cselekednek*.

III. Midőn így, negatív oldalról, a papság fogalmát megvilágítottuk: nem lesz nehéz a kérdés pozitív oldalát is felmutatni és *a protestáns álláspontban* a tiszta, hamisítatlan keresztyénséget bemutatni.

Nagyon téved, ki azt hiszi, hogy a reformációt csupán a vallásos visszaélések és éppen *Tetzel* barát bünbocsátó czédulái hozták létre. Oh, nem; ez a reformációnak csak egyik — mondhatnám kipattantó — szikrája lehetett, minden esetre döntő befolyásu a többire. Hanem, a reformációban *amaz* ő, *keresztyén erők törtek elő*, melyek addig napvilágot nem láthattak, vagy egyesek (papok) önkénye, vagy a nép tudatlansága miatt, daczára, hogy a keresztyénségben benne voltak. Ilyenek: az Istenfiuság, az igének testet öltése nemcsak egyesek, hanem a népek életében; a család, a munka megszentelődésé; az emberinek az istenibe való olvadása; az isteni világrendnek kidomborodása: a természet törvényeiben, az egyházi és polgári hatóságokban. A reformációban gyult lángra a szabadvizsgálódás, a haladás, a kutatás fáklyája; itt nyílt meg a szív gazdag, kiaknázhatatlan bányája az egyház, a humánizmus és a haza számára.

A vallásos életben, midőn *Luther* kimondá Pál jelszavát: *megigazulunk Isten ingyen kegyelméből a Jézus Krisztusban vetett hit által*; vagy midőn *Zwingli* hangsúlyozta: *tudom bizonyosan, hogy engem az Isten tanít, mert érzem magamban az ő jelenlétét*: e jelszavak által széttört a hierárchia békója, s a lelánczolt egyéni hitszabadság, a lelkiismeretbeli függetlenség újból felszabadult. A külső cselekvények helyébe, az egyéni kegyes érzület lépett, mint egyedüli feltétele a lelki üdvösségnek. Többé nem volt szükség áldozati cselekvényekre, hanem könyörületességre, önmegtagadásra; nem áldozó papok, hanem *tanító-mesterek* kellenek, kik az isten igéjét hirdetik; *lelkészek*, kik a nép erkölcsi élete felett öröködnék; *pásztorok*, kik a tévelygőket az üdv útjára vezérlék.

Ha Pál joggal mondta magáról, hogy ő a *Krisztussal együtt megfeszítettetett* (Gal. II. 20): úgy *Luther* is elmondhatta, hogy ő a *Kristussal együtt feltámadott* és él többé nem ő, hanem a feltámadott Krisztus él ő benne, s ez az élet Istenben, Isten által van. És ez az élet minden ker. ember élete, tehát nemcsak a Pálé, a *Lutheré*, vagy kizárólag a papságé, hanem a laikusoké, a királyi papságé is.

Így állította vissza a reformáció ismét, a hierarchiával szemben, az egyetemes papságot, anélkül azonban, hogy a keresztyénség kebeléből történetileg kifejlődött és az apostoli iratokban lényegileg megtalálható papi rendet eldobta volna. Igaz, hogy az apostoli korban az isten igéjét mindenki szabadon hirdethette, de az egyetemes papság közül, csakhamar kiemelkedtek egyesek, kiket belső elhivatásuk, képességük a többi fölé emelt. És erre, mihelyt az első ker. egyház megalakult, szükség is volt. A reformációban is az alap gondolat az volt, hogy *az egyház is egy*

társas intézmény, így tehát ennek is, mint minden intézménynek, rendes organummal kell bírnia, ha hivatását jól akarja betölteni. Az igehirdetés szempontjából, éppen szükség van olyan egyénekre, kik hivatásuk, tanulmányaik által, annak titkaiba behatolhassanak, azt jól megmagyarázhatják. Szükség van egyénekre, kik az egyházban a szákramentumokat kiszolgáltattják, az egyház anyagi és szellemi ügyeire felvigyáznak, hogy mindenek ékesen és szép rendben legyenek. Ezen egyének hatalmukat, befolyásukat nem Istentől, hanem a gyülekezettől nyerik; a felszentelés semmi kiváltságot nem ad, csak az ige rendszeres hirdetésére és a szákramentumok kiszolgáltatására hatalmazza fel. Tekintélyük belső hivatásukon, képességükön, a szentírásban való jártasságukon, ékes szólásukban rejlik. Különös tiszteletet pedig az kölcsönöz, hogy nem embereknek, hanem *az Isten igéjének szolgálói.* — Ebben rejlik tulajdonképpen a prot. pap személyének jelentősége.

Kálvin szerint, Isten maga igazgatja ugyan, igéje által, az ő anyaszentegyházát; mindazonáltal, mivel látható jelenléttel közöttünk nem lakozik, hogy az ő akaratját szemtül-szembe magyarázza: emberi szolgálatot vesz igénybe. De nem oly értelemben, mint a katholicizmusban, hogy az ő hatalmát azokra ruházza, hanem ezek csak eszközök, mint a munkás ember kezében a szerszámok. Ez három okból történik, így:

a) az ő választottjaiban az emberek iránti nagy *szeretetét mutatja* meg.

b) ezáltal szoktat *alázatosságra* és az ő igéje iránti *engedelmességre*, ha szinte nálunknál alázatosabb (alsóbb rangú) emberek által prédikáltatnék is az ige.

c) az *atyafiai szeretet* kimutatása végett cselekszi ezt, midőn ezen kötéssel összefűzi az embereket, hogy legyenek pásztorok és legyenek tanítványok.

Istennek ezen bölcsessége annyira áthatotta az ő lelkét és annyira meggyőzte a papság üdvös, hasznos voltáról, hogy azt mondja: *sem a napnak világa és melege, sem pedig az étel és ital nincsen olyan szükséges a földi élet fentartására, mint az apostoli és pásztori tiszt az anyaszentegyháznak e földön megtartására.* (IV. 3. 12.) Kálvin ezen erős meggyőződését a bibliából merítette és éppen a Pál leveleiben talált rá bizonyítékot, ki is így szól: Némelyeket pedig rendelt Isten az anyaszentegyházban először apostolokat, azután prófétákat, harmadszor doktorokat. Azután rendelt hatalmasságokat, azután gyógyításnak ajándékait, szegényeknek segéllőit, községeknék igazgatóit. (I. kor. XII. 28.)

A protestáns egyháznak a papságról alkott és röviden körvonalozott alapelvéből: önként következik a pap életműködése is. És pedig, mivel a protestántizmus a tiszta, keresztyén alapon áll: a *protestáns pap működésének nem lehet más célja, mint Isten országa építése*, hogy annak eszméje, gondolata hassa át az egész emberi életet és a társadalom minden intézményeit. Belső erőt, belső megszentelődést kell támasztanunk, mert a test, a külső semmit sem használ, a *lélek az, a mely megelevenít!* Itt van az elvi ellentét katholicizmus és protestántizmus között.

1. Az Isten országának megépítése: *az Isten igéjének hirdetése által történik.* A protestáns pap pedig Isten igéjének szolgája. Pál azt mondja magáról s ezt mi is elmondhatjuk, hogy e *követségben a Krisztus képében jár.* (II. Kor. V. 20.).

Az ígehirdetésnél két irányelvnek kell érvényesülni; egyik: az *egyéni, benső hitélet* felkeltése és ápolása; másik: *annak realizálása az egyházi életben.* A vallás Istennel való, személyes életközösség. Ennek feltétele pedig, az Isten lelke által betöltött

egyéniség érvényre jútása: gondolkozásban, érületben, cselekedetben, a mi másként nem történhetik, mintha az egyén, a Szentlélek segedelmével, maga állapítja meg hitének, cselekedeteinek normáját. Ez a keresztyén szabadság. Az Isten lélek; a hol az Isten lelke van, ott van a szabadság. De, ez egyszersmint a protestáns hitszabadság is. Ebben van a protestáns papnak legélesebb fegyvere. Csakhogy, e fegyver forgasztásánál két nehézség merül fel; egyik: a *biblia tekintélye*, mint az Isten igéjének forrása; másik: a *konfessiók*, mint a protestáns hit szabályba foglalásai. Mindkettő ellenkezik a valódi hitszabadsággal. A bibliára nézve azt mondjuk, hogy az reánk, protestánsokra nézve csak *annyiban tekintély*, mennyiben benne az Isten igéjét, az evangyeliomot megtaláljuk. Mert nem szabad felednünk azt, hogy *Krisztus evangyeliuma előbb volt*, mint a biblia. Ez a test, az a lélek; ez a külső, amaz a belső. Nekünk a belsőre, a lélekre van szükségünk. A bibliának tekintélyre emelése, annyi volna, mint a katolicizmusban a pápaság, csakhogy ott *élő* pápa, itt *papir* pápa lenne. E két áramlat ma is meg van: a katolicizmus az élő, a római pápára, a szekták (és az orthodoxia) a papir pápára, a biblia tekintélyére támaszkodnak. A keresztyén, vagy mondhatjuk, a protestáns hitszabadság érdekében, küzdenünk kell az ellen, hogy a biblia betűje, külső törvényerőre emeltesék, mert Pál szerint is, a *Kristusban az Istennek igazsága jelent meg törvény nélkül, mindenekhez a kik hisznek. Megigazulunk, pedig ingyen, Isten kegyelméből, a Jézus Krisztusban lett váltság által.* (Róm. III. 21. s köv. v.)

A konfessiókban szintén a mi hitünknek külső megjelenési formáit kell néznünk és nem zsinormértéket, melytől eltérnünk nem szabad. A XVII. századbeli prot. orthodoxiának éppen az volt a hibája, hogy

a bibliát egyesítette az istenigéjével; az evangéliumot a confessiókkal, s mindkettőt kötelező erővel ruházta fel. Így sodorta a pápai tekintély alól kiszabadult egyéneket ismét a confessiók járma alá. A mi célunk az, hogy mindkettő alól kiszabadítsuk, s ez által *egyéni hitvallás tételre* segítsük. Azonban a confessiók így is fontosak, egyfelől, mert mutatják atyáink hitét, küzdelmeit, azon kor vallásos felfogását s így nagy mértékben befolyanak a mai ker. protestáns hittudat kifejlődésére; másfelől: *jelenleg* mutatják azt, hogy az igehirdető, a pap, *milyen alapon áll?* Az életben azonban ritkán látjuk az egyéni hitvallás teljes kifejlődését — még az igehirdetőknél is — hanem többnyire azon theol. akadémiának — itt sem egészen a dogmatika professorának — nézetét, hitvallását, melyből az illető pap kikerült. Innen van az, hogy a hány pap: ugyszólva annyiféle a vallásos felfogás is. És ezt nem az egyéni hitszabadság rovására hozzuk fel, mint-ha ezzel egyesek vagy a theol. akadémiák tanszabadságát gátolni akarnók, hanem magasabb szempontból: a keresztyén elvnek az életben megvalósítása szempontjából s így *specziáititer az egyházi élet szempontjából*, hol az Isten országa láthatólag realizálódik. Ugyanis, a *keresztyén ember hivatása nem az*, — mondja Zwingli — *hogy a dogmákról ékesen beszéljen, hanem az, hogy Isten nevében nagy és üdvös dolgokat cselekedjék.*

Az egyháznak, Kálvin szerint, két ismertető jele van, egyik: az Isten *igéjének prédikálása*, másik a *szákramentumok helyes kiszolgáltatása*. Kevés dologgal történt az egyházi életben annyi visszaélés, mint e kettővel. Már Kálvin panaszkodik, hogy a prédikálás miatt nagy visszavonás támadott. Ez a panasz napjainkban is ismétlődik. Egyrészt az intelligens elem részéről, hogy a mai művelt, finom izlésnek nem felel

meg a protestáns — respective, a református igehirdetés. A mi azt jelentené, hogy a református papság nem áll hivatása magaslatán. Ezen panasznak jogos vagy jogtalan voltát nem vitatom, csupán konstatalem azt, hogy ez a körülmény, a miveltek részéről, szüli az egyház iránti közönyt, úgy, hogy igen sokaknál még az egyetemes papság gondolata is elesik. Másfelől, visszaélés van a szekták részéről, hol minden megtért lélek vindikálja magának az igehirdetésre való jogosultságot. A mi a kevésbbé mivelte embert arra ingerli, hogy az egyházzal szakítson és saját magának papja legyen. Ez az egyetemes papság eszméjének paródizálása. A katholicizmusról nem szólok, mert ott az idehirdetés, a predikáció nem játszik fontos szerepet.

Mindkét esetben az igazság egy: az t. i., hogy prédikáljuk az Isten igéjét úgy, hogy a *gyülekezet lelki szükségzeit kielégítse*. Ennek feltétele pedig a *belső elhivatottság és a tudományos theol. képzés*. Az elsöre sokan hivatkozhatnak, de a második nélkül arra képesek nem lehetnek. Mert a Szentlélek csak úgy inspirál, úgy ihlet meg, ha ahhoz meg van a szükséges előfeltétel: a vallás igazságaiba való elmélyedés, kutatás, gondolkozás az Istenség mélységes dolgáról. A szekták, mennyiben tudományos theol. képzést nem tudnak nyújtani: annyiban elvesztik jogosultságukat az igehirdetésre. A reczipiált ker. egyházak, mennyiben igényt tartanak az intensiv igehirdetésre: annyiban kell emelniök állandóan a papképzést. A protestáns elv: semper reformari debet, ide is illik. Papképzésünknek állandóan a kor színvonalán kell állania, mert egyházi életünk fellendülését egyenesen az igehirdetéstől várjuk. Ez a *protestáns isteni tiszteletnek központja*.

Habár eszményi magaslaton nem is áll a prot. igehirdetés, sőt itt-ott fogyatkozások vannak, de azt állíthatjuk, hogy a czél felé törekszik állandóan. Azonban a szákramentumok kiszolgáltatásának kérdésében — mondhatjuk joggal — egyedül a református egyház áll, a tiszta keresztyéni alapon, úgy a keresztség-nél, mint az urvacsoránál. Mert nálunk mindkét szákramentom úgy hajtatik végre, mint Krisztus rendelte. Különösen az urvacsoránál, a prot. pap nem a Krisztus áldozatját mutatja be, mint a kath. pap, hanem az isteni kegyelemnek jegyeit nyújtja.

Az egyház lényegének eszmei megvalósítása, maga után vonja a *reális oldal emelését is*. Vagyis, az igehirdetés és a szákramentumok rendes kiszolgáltatása, minthogy ezek isteni intézmények: azt követelik, hogy a hely, a *templom* is, hol ezeket végezzük, ahhoz méltó legyen. Protestáns egyházunk még nagyon messze van attól, hogy templomait az igehirdetésnek csak mai színvonalára is emelje. Különben a kettő, majdnem a *pap egyéniségéhez van kötve*. A hivatás méltóságának érzetében emelkedik az igehirdetés; kelleme sebb formát nyer a templom. Annak hiányában mindkettőnek értéke csökken s a csökkenés mértékében maradunk távol Istenország eszméjétől. Szükség azért, az igehirdetés emelése szempontjából, hogy templomaink külső formájára is több gondot fordítsunk, s azokat, a kor igényeinek megfelelően rendezzük be, szem előtt tartván *Luther* szavait: „Diszitsük templomainkat, de okkal, móddal.“

2. Minthogy az ember vallásos élete nem csupán a templom gyakorlásban, az isteni tiszteletben nyilvánul, hanem a vallás savának az egész életet át kell hassa, meg kell szentelje: önként következik, hogy a templomi igehirdetés, nem meríti ki a protestáns pap működésének egész tartalmát. A templom mellett fenmarad

még a *család*, az *iskola*, a *társadalom* és az *állami* élet, a maga intézményeivel. Az itt kinájköző munkát nevezzük belmissiónak, evangelizációnak: az mellékes; a fő az, hogy ez a munkásság elengedhetetlen követelménye a prot. papi hivatalnak. A vallás tapasztalati életjelenség lévén, annak fejlődését csak személyes érintkezés és tapasztalat által kísérhetjük figyelemmel. Ha a lelkész minden egyes hallgatójának életét aprólékosan ismeri: igen könnyen ellesheti, megismerheti vallásos érzületét, életfelfogását is. És ebben már tényleg megvalósulva látnók a *Váró*-féle határozati javaslat III. pontját, nemcsak egyes, előkelőbb szülőknél, hanem minden egyes hívőknél.

Hogy a lelkész belmissiói munkássága mit öleljen magába, ezt bajos volna pontokba foglalni, mert ez — úgy szólva — minden gyülekezetben más meg más, éppen a fenti ok miatt. Erről nem is szólunk, mert a Molnár A.-féle javaslatok kapcsán, lesz alkalma az Éekrtezetnek bővebben foglalkozni vele. Általánosságban csupán annyit mondunk, hogy a vezérlő elv nem lehet más, mint az Isten országa eszméjének megvalósítása, az egyház minden egyes tagjának életében. Ez pedig *kizár minden olyan munkát, mely nem az egyház kebeléből indul ki s áldása nem oda száll vissza*. Gyakorlati oldala két irányban kell, hogy igénybe vegye a lelkész belmissiói munkáját: egyik a *hitvédelem*; másik a *hiterősítés*. Amaz a külső, eza belső ellenség lefegyverezésére irányul. Megkezdése halogatást nem tűr, mert *periculum extra et intra muros est*.

A papi hivatal és lelkészi munkásság mellett, egyházszerületünk keretében, igen szépen érvényesülhet és kell is, hogy érvényesüljön, az egyetemes papság életmunkássága, nem csupán az egyéni, belső hitsza-

badságban és annak evang. irányú fejlesztésében, hanem az egyházépítés nagy munkájában is!

3. Azonban, még, az egyetemes papság életre keltése, és aktiv működésének megkezdése mellett is, a lelkésznek *segítő társakra* van szüksége. Már az apostoli korban ott látjuk, a pásztorok mellett a *tanítókat*. Kálvin azt mondja, hogy ezek nélkül az anyaszentegyház nem állhat fenn. De, ott látjuk, a presbiterek mellett a *diakonusokat* és *diakonissákat* is, kik mindanyian az egyház építésben valának foglaltosak. Kérdjük: mi az appstoli korban megvolt, s minek szükségét a reformátorok is hangsúlyozták: mi abból, mit valósítottunk meg? A viszonyok egy kissé különös helyzetet teremtettek számunkra. Iskoláink, az egész vonalon, viszonyba kerültek az állammal. Az ok és a helyzet ismeretes. Az eredmény az, hogy népiskoláink nagy részének államosításával: *elveszítettük segítő társainkat, a tanítókat*. Diakonusaink és a diakonissáink pedig nem is voltak.

Vajjon érezzük-e ezeknek hiányát? Gondolkozunk-e arról, hogy igen sok egyházunk áll üresen és hiveink semmi lelki gondozásban nem részesülnek, pedig sok esetben, reform. tanító működik az ottani iskolában? És azt észrevettük-e, hogy állami és megyei kórházainkat, előzőnlötték a külföldről behozott, apácáknak ezimzett, de közönséges német leányok, s most ezek csábitgatják hiveinket halálos ágyukon? Kétségtelen, hogy mindezek, diakonusok, diakonissák, tanítók kiváló szolgálatot teljesíthetnének, a lelkész mellett, az egyházi életben.

Kálvin a pap és tanító közötti különbség meghatározásában, a következőket mondja: a tanítók a penitencziái fenyítékben, a szakramentumok kiszolgáltatózásában, feddéseken, intésekben nem előljárók, hanem csak *az írásnak kimagyarázásában, hogy az igaz*

és egészséges tudomány a hívők között megtartassék. Ezen korlátok között, tanítóképző intézeteinkben, sőt az állami intézetekben is, gondot kellene fordítanunk arra, hogy református növendékeink bizonyos foku *liturgiális képe*sítést nyerjenek, hogy így, akár a felekezet, akár az állam szolgálatába kerüljenek, szükség esetén, a lelkésznek segédkezet nyújtsanak, s mindenek fölött érezzék egyházunkhoz tartozásuknak szükségét. Nálunk a *lévitaság* amugy is régi keletű intézmény. Ennek fejlesztése forog most szóban csupán. Egyelőre pedig, a *diákonissa* intézményt, feltétlenül életre kell hívünk, ha másként nem lehet, Kolozsvárt a bábaképző intézettel kapcsolatosan.

4. Igen sok felekezeti iskolánk megszüntével, a lelkész kötelessége nem szűnt meg az iskolával szemben, sőt az eddigi rendszertelen munkának, *rendszeres munkává kell átváltoznia, a vallástanításban*. Az iskolák az egyház veteményes kertjei voltak mindig. Kétszeres mértékben kell, hogy azok legyenek ezután, csak így ellensúlyozhatják a világi tudomány olykor vallás-ellenes irányzatát, így rakhatjuk le az erkölcsi élet erős fundamentumát, s így nyerhetünk az ifjúságban egyházunknak hiterős, áldozatkész tagokat. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha egyfelől *az állami és másfelekezeti intézetekben érvényt szerzünk jogainknak, a vallás tanításhoz*; másfelől, ha *élünk e joggal és teljesítjük kötelességeinket* minden irányban. A siker érdekében azonban okvetlen szükséges, hogy vallástanítási tantervünk, az egész vonalon revideáltassék, s annak megfelelően *jó kézi* könyvek álljanak rendelkezésünkre. A Váró-féle javaslat II. pontját, mely a theológiák mellett, a hitoktatásra gyakorló iskolák felállítását tervezi, ezen szempontból örömmel üdvözlöm. A lehetőség is meg van erre, ha

kolozsvári egyházunk népiskoláit nem államosítja. De, már a IV. pontban, mely a vallástanítást más tárgyak tartalmához és tanmenetéhez kívánja alkalmazni, nem látom benne — lehet, hogy subintelligitur — az elemi népiskolák, polgári fiu- és leány iskolák, képezdék tanterv revisióját: éppen azért, ezen irányban is a lépések megteendők.

5. A protestántizmus alapnézete a vallásról az, hogy a vallás nem tan, nem dogma, hanem élet Istenben, Isten által. Jézus a mit tanított, azt át is élte, meg is valósította. Nála az evangélium élet volt; és az élet evangélium. Követőitől is ezt kívánta. A pap, mint Isten igéjének szolgája, úgy viheti át sikerrel a keresztyén elvet az életbe: ha azt nemcsak hirdeti, hanem ő maga is átéli. Nem azt mondjuk ezzel, mint a kath. egyház, hogy a keresztyén tökéletesség csak a papságban nyerhet megvalósulást, s itt is különösen a szerzetesi életben, míg a polgári társaság tökéletlen, alsóbb formája a ker. életnek: hanem az egyetemes papság gondolatából kiindulva, állítjuk, hogy minden ker. ember által elérhető, megvalósítható. Minden embernek szól az apostól intése: *az az indulat legyen bennetek, mely volt a Jézus Krisztusban* (Fil. II. 5.)

Annai azonban tagadhatatlan, hogy az egyetemes papság megvalósulása, s az istenországának e földön testet öltése: első sorban a pap *magán* és *nyilvános* életétől függ. Azért soha sem szabad felednünk, hogy e követségben, a Krisztus képében járunk. Kálvin azt mondja, hogy a *pásztorok nemcsak tudományyal, hanem életöknek jó példájával is tanítsák a népet, úgy járjanak azok előtt, mint jó pásztorok a juhok előtt* (II. 8. 46).

6. Ha a protestáns pap életműködésének nem lehet más célja, mint az Istenországának megépítése:

akkor ennek nemcsak vallásos, hanem *erkölcsi tartalmát* is át kell vinni az életbe, mert a kettő egymástól elválaszthatatlan. Ha a vallásos tartalom a hitben: úgy az erkölcsi tartalom a *szeretetben* nyilvánulna. A hitszabadság mellett az erkölcsi szabadságnak is érvényt kell szereznünk. Erkölcsi szempontból a pap nem szabhat mértéket, normát, mely szerint cselekedni kell. És a cselekedeteit senkinek nem kérheti számon; s ha az a normával nem egyezik: nem szabhat ki búcsut, mint ez a katolicizmusban van. Ebből következik, hogy a protestantizmus erkölcsi szabadsága kizárja egyfelől a *gyónást*, másfelől az *egyházi fenytitét*.

Mégis, egy véghetetlen hatalom, egy nagy fegyelmi rendszabály van a prot. pap kezében, s ez a *szeretet* ereje és hatalma, melyre inthetünk, dorgálhatunk, de építhetünk is. Ezen az alapon az egyházfegyelmi rendszabályok nagyon szűk körre szorulnak, de lényegükben annál jobban kiterjednek, ha az egyházfegyelmelem *egyház rendtartássá*, és az egyházi átok, *szeretetté* változik át.

7. Szólanunk kell még röviden a pap *társadalmi és politikai életműködéséről*. Két legkényesebb terep, hol a pap életműködését sokszor olesó dicsőség sugározza körül; legtöbbször pedig töviskoszorút nyer. Az ügy értéke mindkét esetben csökken. Ez onnan van, mert ilyen esetekben, többnyire *nem az eszme*, melynek szolgálatában állunk, hanem a *személyiség* tolatik előtérbe. Már pedig nem magunkat prédikáljuk, hanem a Kristust. Fordítsuk meg tehát a dolgot: társadalmi, politikai szerepléseinkben igyekezzünk érvényt szerezni az evangéliumi igazságoknak, hogy annak ereje életre keljen, megszenteljen minden közhasznú intézményt, személyiségünket pedig hagyjuk háttérbe. Amugy is, mikor egy-egy kérdésben az igazság

győzedelmeskedik: annak dicsfénye besugározza a harczost is, s homlokára az elismerés koszorúját rakja.

Hibának tartjuk, ha a lelkész a köztérről egészen visszavonúl. El kell foglalnunk minden lehető positiót, különben más foglalja el, s más irányzat győzedelmeskedik. A társadalom gazdag ilyen intézményekben; csak egy párt említek fel. Községi képviselő testületekben, vármegyén, szövetkezetekben (a megváltozott viszonyok után*) s más közhasznú egyesületekben, a protestáns pap nemcsak helyet foglalhat, hanem helyét kell foglalnia. A mi vallásos nézetünk nem különböztet meg e dolgok között szent dolgokat és profánokat, hanem mindent beleilleszt az isteni világrendbe, így tehát mindent a szentség jellegével ruház fel, isteni bélyeget nyom rá.

Ezen felfogás mellett a vallás nem állhat ellentétben a tudománnyal, s különösen a természeti tudományokkal, sőt gondolat szabadságunk útát nyit a szabad vizsgálódásnak; nem szaggathatja részekre a társadalmat, hanem a szeretet parancsánál fogva, mit szüntelen hirdetünk: egyesít minden embert; nem folytat harczot az állami étellel, hanem hitszabadságunk, lelkiismeretbeli függetlenségünk: biztosítéka az állam szabadságának, s abban az erkölcsi élet tisztaságának. De, midőn a politikai élet szinpadán a protestáns papnak helyet kérünk: célunk nem az, hogy az egyházba politikát csempésszünk be. Annál kevésbé az, hogy politikai pártot szervezzünk; mert, mint püspökünk mondja: „politikai pártokhoz nem szegődünk bármiként átalakuljanak azok. A protestantismus lényegénél fogva, fölötte áll a pártoknak, azok szolgálatába nem süllyedhet.” (Évkönyv 1900. 14. l.) Igaz, van rá eset, hogy egyesek — egyháziak és világiak — az

*) Ez a kijelentés, a hitelszövetkezetekkel szemben, ezt megelőzőleg elfoglalt álláspontunk igazolására vonatkozik csupán. V. F.

egyház magas hangú érdekeit alárendelik a politikai érdekeknek, de itt is éppen az egyéni szabadság érvényesül, mely előtt feltétlenül meghajlunk, még akkor is, ha időileg az igazság diadalát megakadályozta is. Ilyen esetnek jelezhetnők az egyetemes konvent eljárását az „erdélyi püspöki“ czim kérdésében, hol a politikai érdekek felül kerekedését aligha el lehet palástolni. Szeretjük azonban hinni, hogy az ily esetek csak múló szimptomák, s jöni fog az idő, mikor az ejtett csorbát ki fogjuk köszörülni. Ez az idő akkor lesz: mikor a politikai életet egészen áthatja a krisztusi szabadság, a krisztusi szeretet, mely mindenkinek egyforma mértékkel mér.

8. Ha a protestantismus a hit és erkölcsi szabadságnak, mint az istenországa két lényeges tényezőjének szolgálatában áll: mi természetesebb, mint az, hogy első sorban magának a protestáns papnak kell szabadnak és függetlennek lenni, hogy a reá bizattnak hű sáfára lehessen. Szabadok vagyunk-e ma: ez a kérdés. Ha a szabadság fogalmát és feltételeit eszményi magaslatról nézzük, és éppen az előadottak után akarjuk a mérleget megállapítani: azt kellene feleljük, **hogy** a mienknél szabadabb religio és nálunknál szabadabb papi testület nincs. Ugyde, az eszme mindig e földi életben ölt test, itt realizálódik: a mérleg másik serpenyőjébe tehát a **való életet** kell állítanunk. A mindennapi életben működésünknek, szabad tevékenységünknek két akadálya van. Egyik **belső**, másik **külső**. A **belső akadály: egyházainknak és így a lelkesi karnak is szegénysége; a külső akadály: a telekezetközi helyzet egyenetlensége.**

A **belső akadályt** illetőleg, a kongrua korántsem szanálta egészen a helyzetet, mert a mellett még mindig fenmarad a **kepe rendszer** és a kánonika porciókban való **gazdáskodás**, mint egyik jelentény forrása a

papi fizetésnek. Hogy mindkettő menyire szárnyát szegi a lelkipásztori működés szabadságának: azt nem szükség részletesen igazolnom, amugy is ismeretes minden paptársam, sőt egyházunk minden tagja előtt. Szinte fülembre cseng Idvezitőnk mondása *•a ki kezét az eke szarvára veti és azokra néz, meiyek háta megett vannak: nem méltó az Isten országára.* Az állam a maga hivatalnokainak a fizetését akként rendezte, hogy felállította a fizetési rangosztályokat. Ennélfogva minden állami tisztviselő, szolgálati évei szerint, magasabb fizetési osztályba jut. A papi fizetésnél még csak a minimum van megállapítva, 1200 illetve 1600 koronás összegekben. Önként felmerül a kérdés: *nem lehetne-e útját, módját találni annak, hogy a papi fizetések is, fizetési rangosztály szerint, állapíttassanak meg?* Ha igen, nem kellene e tekintetben mozgalmat indítanunk, talán éppen a 1848. évi XX. t.-cz. szellemének értelmében? Mennyire más reményben lépne ki akkor egy ifjú ember, mondjuk egy IV. osztályú egyházba, ha tudná, hogy vénségére fizetése legalább annyira emelkedett, miből terhes családját tisztességesen eltarthatná. Ez a körülmény kizárná *az örökös papvándorlást* is, s hathatósan befolyrna arra, hogy a pap az Isten igéjének szabad és független szolgálja legyen!

Mi a külső akadályt, a *felekezet közötti helyzetet* illeti, aunyi tény, hogy a viszonyosságra, az egyenlőségre számos törvényeink vannak. De, az is tény, hogy ezek jóformán csak papiron léteznek, és nem az életben. Itt, két egyenetlen számú és erejű hadsereg áll egymással szemben: a katolicizmus és protestantizmus. Amott van a külső erő és hatalom; itt pedig a belső, az Isten igéjének ereje és hatalma. Az erkölcsi erő a phisikai erő felett győzedelmeskedni nem képes. A katolikus áramlat, a pápismus világhuralmi törekvése,

Franciaországban, Ausztrián át, hozzánk is elérkezett. Erősebb, hatalmasabb aligha volt, mint most. Befolyását nemcsak a protestantizmus megbénításában, hanem az ország kormányzásában is akarja érvényesíteni. Ezen jelszó alatt áll a *katholikus néppárt*.

Ránk nézve, az eredmény az, hogy jogainkat nem érvényesíthetjük sem egyházainkban, sem iskoláinkban, sem a társadalmi életben úgy, mint azt a viszonyosság elve megkívánná, hanem minden köz- és állami dolog káth jegyben születik meg és szenteltetik meg.

Úgy hiszem, hogy immár elkövetkezett *az időknek ama teljessége*, midőn a protestantizmusnak nem szabad többé passív szerepet játszani: tűrni és hallgatni, hanem évszázados küzdelmek árán megszerzett és törvénybe iktatott jogainak, a gyakorlati életben is, érvényt kell szerezni. Tűrése, hallgatása *veszélyt rejtene magában nem csak az egyházi, hanem az állami élet szempontjából is*. Hanem, kérnünk, követelnünk kell, hogy az 1848. XX. t.-cz. 2 pontjában kimondott *»tökéletes egyenlőség és viszonyosság«* valósítsák meg. Kérnünk, követelnünk kell, hogy azon t.-cz. 3. pontja értelmében *„egyházi és iskolai szükségleteink közálladalmi költség által fedeztessenek“*, autonomiánk sérelme nélkül. Ezt kérni jogunk van, már csak azon erkölcsi szolgálatok fejében is, melyeket a protestantizmus az erkölcsi vallásos életben, a nemzeti kulturában, a humanizmus terén teljesített. Hiszen végeredményében minden munkánk oda irányul, hogy a magyar nemzet művelt, fenkölt gondolkozást nyerjen, s a haza nagy legyen.

Végezek és felolvasásomat *Pfleiderer* gyönyörű szép hasonlatával zárom be. A keresztényiségben két áramlat küzd egymással: katholicizmus és protestantizmus. A katholicizmus *a zsidó kereszténységet,*

a protestantismus a *páli kereszténységet képviseli*. Amaz a cselekedetekre, ez a hitre támaszkodik, s így a kereszténységet, a maga valóságában, egyik sem meríti ki. Szükség van a kettőt egyesítő, magasabb irányzatra: a *jánosi kereszténységre*: a szeretet evangéliumára. (Religionsphil. III. Anflg. §. 324.)

A protestáns pap működésének végcélja nem lehet más, mint az, *hogy a szeretet evangéliumát átvigye az életbe*. Ha ezt meg tudjuk tenni: *mienk a jövődő!*¹

Ennek érdekében, benyujtom a következő *határozati javaslatokat*:

I. Az egyházépítési munka minden lelkészre nézve, *kötelezőleg* mondassék ki, s az esperesi vizsgálatkor, a kérdő pontok során, vétessék számba. Feltétlenül fentartandó azonban, a lelkész egyéni szabadsága és az egyház autonómiája.

II. A hitoktatás sikerének érdekében, a vallástanítási tanterv revideálandó az egész vonalon, s annak megfelelően a kézikönyvek is átalakítandók.

III. Hitoktatásunk kapcsán a tanítóképző intézetekben, nyujtsunk a tanítójelölteknek bizonyos fokú *liturgiális képesítést*, hogy annak mértékéig, szükség esetén, az egyházi szolgálatban ők is aktív részt vehessenek.

IV. Létesítsünk diakonissa képző intézetet.

V. A protestantismus, s annak kebelében a papság, csak úgy töltheti be sikerrel hivatását, ha a felekezeti egyenlőség és viszonyosság, gyakorlatilag is

¹ *Jegyzet*. E dolgozat megírásánál a következő munkákat használtam föl. *Pffelderer*: Religions-philosophie III. A. *Lang* H. Stunden der Andacht. *Graul*: Unterscheidungslehren d. verschiedenen dr. B. *Hase*: Polemika, — Calvin: Institutiones etc.

megvalósíttatik. E czélból szükséges, hogy az állam hajtsa végre az 1848. XX. t.-cikket; szabályozza a szektákat, és biztosítsa jogaink szabad gyakorlatát. Ez feltétlenül maga után vonja a papi fizetések, fizetési osztály szerinti rendezését, és egyházainknak magasabb arányban való segélyezését. Vezérlő elv az egész vonalon: a protestans hit és erkölcsi szabadság, s egyházaink autonómiája!

II.

Jegyzőkönyv

az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletének Székely-Udvarhelytt, 1901. május 30-án az ev. ref. templomban tartott

k ö z g y ü l é s é r ő l.

Jelen vannak : Dr. Bartók György püspök, védnök, Dr. Gróf Kun Géza világi elnök, Deésy Gyula egyházi alelnök, Sándor József világi, Nagy Károly egyházi titkárok, Boér Elek dr. világi, Bodor Géza esperes, egyházi jegyzők. Az egyházmegyékből :

I. Kolozsvárról : Kenessey Béla egyházkerületi főjegyző és theol. igazgató-tanár, Kádár János az igazgató-tanács titkára, Sárkány Lajos kollégiumi tanár.

II. Székely-udvarhelyi egyházmegyéből : Adorján László héjjasfalvi lp., Baczó Lajos bethfalvi lp., Balázs Imre segesvári lp., Barabás Jenő tanár, Bartha János buni lp., Becsek Aladár, Bedő András bikafalvi lp., Belle László képezdei tanár Sz.-Keresztur, Benkő Ferencz alsó-rákosi lp., Biró Áron boldogfalvi lp., Biró György hévizi lp., Bod Károly lelkészjellegű tanár Székely-Udvarhely, Bodor István uj-székelii lp., Bodor József, Csia Kálmán etédi lp., Csiszér Zsigmond parajdi lp., Csulak Zsigmond kóbori lp., Elekes György tanító Csekefalva, Fejes Áron tanár-lelkész Sz.-Udvarhely, Felméri Gábor tanár Sz.-Udvarhely, Fülöp Kálmán kis-

solymosi lp., Gönczi Lajos tanár Sz.-Udvarhely, Gyarmathy Dezső dr. Sz.-Udvarhely, Gyarmathy Ferencz Sz.-Udvarhely, Gyerkes Mihály tanító, Hegyi Péter homoród-szt. mártóni lp., Ilyés István tanár, Jakab Albert k.-galambfalvi lp., Jakab Dénes n.-solymosi lp., Jakab József tanító, Jánó Béla tanár, Kállai Ferencz vízfalvi lp., Kállai István peteki lp., Kertész Mózes szt.-erzsébeti lp., Kovács Dániel tanár, Kovács István rugonfalvi lp., Kovács Mihály tanító, Lajos János bögsői lp., Menyhárt András esperes, kecseti lp., Mester János mátfalvi lp., Molnár Imre tanár, Molnár Károly tanár, Olasz Gyula tanár, Péter Gergely tanító, Péter Károly egyházmegyei főjegyző alsó-sófalvi lp., Sipos József tanító, Somogyi István alispán Segesvár, Somogyi Albert földbirtokos Héjjasfalva, Solymosi Endre tanár, Solymosi Lajos dr. tanár, Szabó Árpád tanár, Szabó András tanár Sz.-Udvarhely, Szakáts Zoltán polgármester Sz.-Udvarhely, Tókos Jenő patakfalvi lp., Ugron János orsz. gyűlési képviselő, Ugron Zoltán nagybirtokos, Varga Dezső tanár, Vida Mózes tanító.

III. Deési egyházmegyéből: Irsay József ördögkereszturi lp.

IV. Erdővidéki egyházmegyéből: Balázs Ignác köpeczi lp., Bartha Imre száldobosi lp., Benke Ferencz nagybaczoni lp., Czell Ignác bölöni lp., Karácson György fülei lp., Kovács Sándor olaszteleki lp., Kövér András esperes, közép-ajtai lp., Sándor András lp.

V. Görgényi egyházmegyéből: Lénárt József fiókköri elnök, magyarói lp.

VI. Gyulafehérvári egyházmegyéből: Bartók Dénes m.-igeni lp., Benedek Károly egyházmegyei főjegyző, alvinczi lp., Elekes Viktor dr. esperes, gy.-fehérvári lp., Tókos Sándor vajasdi lp., Zudor Jakab földbirtokos Alvincz, Weres Sándor ifj. zalathnai lp.

VII Kézdi egyházmegyéből: Bodor Géza es-

esperes, alocsernátoni lp., Kiss József főjegyző, dálnoki lp., Szabó Géza f.-csernátoni lp., Szabó Jenő k.-vásárhelyi lp.

VIII. Kolozs-kalotai egyházmegyéből: Deésy Gyula esperes, gyalui lp., Nagy Mihály középlaki lp., Vajda Ferencz szász-lónai lp., Waller József mákói lp.

IX. Küküllői egyházmegyéből: Boér Elek dr. egyházkerületi értekezleti világi jegyző, Zayzon János egyházmegyei főjegyző, erzsébetvárosi lp.

X. Marosi egyházmegyéből: Bedőházi János kollegiumi tanár, országgyűlési képviselő Marosvásárhely. Biró András mezőbándi lp., Biró Géza sóváradi lp. Kóbori János koll. tanár Marosvásárhely, Lőrinczi Lajos esikfalvi lp., Molnár Károly kendői lp., Pap Sándor leányiskola igazgató Marosvásárhely, Ravasz János esperes, nyárádszeredai lp., Rákosi György nyárád-szentannai lp., Sz. Szakács Péter iparkamarai titkár, presbyter Marosvásárhely, Tóthfalusi József marosvásárhelyi I. lp., Trozner Lajos h. tanár Marosvásárhely.

XI. Nagy-enyedi egyházmegyéből: Lengyel György presbyter Nagy-Enyed, Szilágyi Farkas n.-enyedi lp.

XII. Nagy-sajói egyházmegyéből: Balázs József besztenczei lp.

XIII. Nagy-szebeni egyházmegyéből: Cseresznyés Ödön balázsfalvi lp., Jakab Károly alamori lp., Kovács Károly buzás-bocsárdi lp., Nagy József esperes, nagyszebeni lp.

XIV. Orbai egyházmegyéből: Bodor János zágoni lp., Csia Elek birtokos Czófalva, Csia György egyházmegyei főgondnok Kovászna, Földes György egyházmegyei főjegyző zabolai lp., Péter Károly esperes, szőresei lp., Veres Károly.

XV. Romániai missióból: Sándor József főgondnok Kolozsvár.

XVI. Sepsí egyházmegyéből: Benke István koll. tanár S.-Szent György, Czeglédi János retyi lp., Dávid József, Incze Lajos n. borosnyói lp., Jakab József sepsí-martonosi lp., Kovács Árpád dr. ezredorvos, presbyter Brassó, Kolumbán Ferencz, Péchy Árpád brassói lp., Révay Pál fiókköri elnök, sepsí-szentgyörgyi lp., Tárkányi György vallástanár Sepsí-Szentgyörgy. Zayzon Ferencz koll. tanár S. Szt György, Zsigmond Károly hosszufalusi lp.

XVII. Széki egyházmegyéből: Lőrinczi Gábor m. kályáni lp., Somkerek Miklós esperes, széki lp.

XVIII. Vajda-hunyadi egyházmegyéből: Deák Gerő koll. tanár Szászváros, Jánó Albert egyházmegyei főjegyző hárszegi lp., Kosa Mihály petrozsényi lp., Péter Sándor tanár, Szöcs Sándor dévai lp.

Az értekezleti tagokon kívül a helybeli és vidéki közönség oly nagy számban, hogy a tágas templom az érdeklődőket befogadni kies ny volt.

*

A diszgyűlést d. e. 9 órakor alkalmi istentisztelet előzte meg, melyen:

a) A *gyülekezet* a XC-ik zsoltárt énekelte.

b) A *székely-kereszturvidéki protestáns térfrő* kar előadta a „Magyar gályarabok énekét“.

c) Alkalmi imát* mondott *Deési Gyula* értekezleti egyházi alelnök, kolozs kalotai esperes.

d) A *Székely-udvarhelyi protestáns vegyesdalkör* énekelte: Dürner „Viharban“ cz. dalát.

e) Alkalmi egyházi beszédet mondott *dr. Bartók György* püspök, az értekezlet védnöke.

f) Az istentiszteletet a kollegiumi „Ifjusági ének-és zenekar“ Händel „Diadal ének“-ével fejezte be.

* Az alkalmi ima és egyházi beszéd a 3—15 lapokon olvasható

1. Istentisztelet végeztével, tárgysorozat rendjén, *dr. Gróf Kuun Géza* v. b. t. t. világi elnök aa., diszgyűlésünket a 15—27. lapokon olvasható gyönyörű beszéddel nyitotta meg.

Gyűlésünk tagjai és a nagyszámu érdeklődő közönség feszült figyelemmel és általános tetszéssel fogadják elnök, *dr. Gróf Kuun Géza* v. b. t. t. aának az élettapasztalatokban, a tudományos buvárlatok maradandó kincseiben, a hitélet titkaiban és az örök eszményekért lelkesülő munkásszeretben gazdag beszédét, s mint egy agy próféta ihletett ajkairól kitörülhellenül véződtek a szivekbe az érzésben oly fenségesen nemes, a tudásban oly meggyőzően hatalmas és a hitben oly tántorithatatlanul szilárd, a szívet és lelket egyaránt tápláló és felemelő, a hit és tudás összhangját hirdető s ezek együttes ápolására buzdító igék. Közgyűlésünk az ismételt tetszésnyilvánulások elhangzásával, Püspök aa. indítványát örömmel fogadva, elnök aának, megnyitó beszédeért elismerő köszönetét fejezi ki és azt egyhangulag jegyzőkönyvre vehetározza; valamint az elnöki megnyitóban foglalt indítványok elfogadásával határozatilag kimondja, hogy :

1. Értekezletünk elnöke : b. e. Molnár Albert, kolozsvári theol. tanár, az „Erdélyi Protestáns Lap“ szerkesztője, — valamint alelnöke b. e. Sylvester Domokos szászvárosi első lelkipásztor aai. elhalálozása fölött érzett megdöb-

bentő fájdalomának, pótolhatlan veszteségének jegyzőkönyvileg is kifejezést ad; értekezletünk szervezésében, megalkotásában és vezetésében, ugyszintén anyaszentegyházunk java, diességé buzgó munkálásában szerzett elvülhetlen érdemeik hálás elismerésül áldott emléküket jegyzőkönyvében megörökíti

2. Az elnökséget megbizza, hogy az elhunytak családjai iránt érzett meleg részvétet tolmácsolja.

3. A feledhetetlen b. e. egyházi elnökeink fölött, a következő közgyűlésünk alkalmával emlékbeszédek tartásáról intézkedjék.

2. Tárgysorozat rendjén Nagy Károly egyházi titkár aa. előterjeszti értekezletünk, s az ennek szervező képező egyházmegyei értekezleteknek, a mult év jun. 8-tól a f. év apr. 30-áig terjedő évi működését részletesen feltüntető jelentését, mely a 27—41. lapokon olvasható.

Közgyűlésünk Nagy Károly titkár aa. terjedelmes s értekezletünk életének és munkálkodásának hü képét rajzoló évi jelentését jóváhagyó tudomásul veszi és azt tartalmulag jegyzőkönyvre venni határozza. Az uttörő nehéz s kiváló hivatottsággal és apostoli buzgalommal végzett önfeláldozó munkásságáért titkár aának köszönetet szavaz s ennek folytatásához Isten segédelmét kéri.

3. Pénztárnok Molnár Lőrincz, kolozsvári lelkész aa. közgyűlésünkön nem vehetvén részt, jelentését, tárgysorozat rendjén, Nagy Károly titkár aa. terjeszti elő. (Lásd a 102—104 lapokon.)

Közgyűlésünk a pénztárnoki jelentést tudomásul veszi, pénztárnok aának eddigi munkásságáért köszönetét nyilvánítja s pénztárnoki állásáról bejelentett lemondását sajnálattal elfogadva: a pénztárnok választást a tárgyaló közgyűlés napirendjébe fölvenni határozza.

4. Tárgysorozat rendjén Kenessey Béla theol. igazgató-tanár olvassa föl „Régi nyomok“ czimén értekezését. (Lásd a 42 54 lapokon.)

Közgyűlésünk osztatlan érdeklődéssel és lelki élvezettel gyönyörködött a „Régi nyomokon“ járt dicső alakok nagyságán s az ezeket műveszi kézzel megrajzoló Mesterben s felolvasó Kenessey Béla aának ezért köszönetet mondva, értekezését az Évkönyvben kiadni határozza.

5. Elnök dr. Gróf Kuun Géza aa. jelezve, hogy a diszgyűlés tárgysorozata véget ért:

a közönségnek meleg érdeklődéseért köszönetet mond és diszgyűlésünket be-
zárja.

Bodor Géza,
jegyző.

A jegyzőkönyv hiteleül:

Kolozsvár, 1901. nov. 30.

Dr. Sárkány Lajos.

Vajda Ferencs..

Jegyzőkönyv

az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletének, Székely-Udvarhelytt, a ref. kollégium tornacsarnokában 1901. május hó 31-én tartott

közgyűléséről.

Elnök: dr. gróf *Kuun Géza*. Jegyző: *Bodor Géza*.

Jelen vannak: a tegnapi díszgyűlésen résztvett tagok és nagy számu érdeklődő közönség.

6. Elnök aa d. e. 9 órakor tárgyaló közgyűlésünket megnyitva, jelenti, hogy akadályoztatásuk miatt távol maradásukat bejelentették: br. Bánffy Dezső egyházkerületünk főgondnoka, Zeyk Gábor egyházmegyei főgondnok, gróf Bethlen István értekezletünk egyik világi jegyzője, Vásárhelyi Boldizsár deési lelkész és Budai-Elek tanító aai.

Közgyűlésünk elnök aa. jelentését tudomásul veszi.

7. Elnök aa. indítványára:

közgyűlésünk jegyzőkönyvének hitelesítésével: Sárkány Lajos kolozsvári kollegiumi tanár és Vajda Ferencz sz.-lónai lelkész aa.-kat kéri fel.

8. Elnök aa. felhívására Nagy Károly titkár aa. jelentést tesz az Igazgató-választmány időközi működéséről s közgyűlésünk elé terjeszti ennek határozati javaslatait.

Közgyűlésünk ezen jelentést tudomásul veszi s a választmány javaslatait külön-külön részletes tárgyalásra tűzi ki.

9. Tárgyalatik pénztárnok Molnár Lőrincz, kolosvári lelkész aa. jelentése s ezzel kapcsolatban az Igazgató választmány javaslata a „Vasárnap” cz. népies családi képes hetilapnak a titkári jelentésben részletesen ismert ügye

Közgyűlésünk, az Igazgató-választmány javaslatainak elfogadásával kimondja, hogy:

a) az elnökséget a pénztárvizsgálatra azon megbizással kéri fel, hogy értekezletünk pénztárát, a lemondás folytán üreسدésbe jött pénztárnoki állásra választandó új pénztárnoknak adja át s az évi pénztári felesleget, a „Vasárnap” cz. hetilap számadásainak megvizsgálása után, a szükséghez mérten, a „Vasárnap” deficitjének fedezésére utalja ki;

b) a „Vasárnap” deficitjének megszüntetése és ezen irodalmi vállalat biztosítása érdekében, a lap általános pártoltságának ajánlására Püspök aa. — és az előfizetők gyűjtésének propagálására esperes aai. az elnökség által kéressenek föl.

10. Tárgyalatik az Igazgató-választmány előterjesztése, mely szerint: az alapszabályoknak a tagdíjakat illető része oly módosítás előtt állván, mely a költség-előirányzatra jelentékeny befolyással leendő: kéri közgyűlésünket, hogy az elnökséget hatalmazza fel, az alapszabályok módosítása esetén megváltozó tagdíjvédelem szerint, költség előirányzat végérvényes összeállításával.

Közgyűlésünk ezen előterjesztést tudo-

másul veszi s az Igazgató-választmány javaslata értelmében az elnökséget a jövő évi költségelőirányzat elkészítésével megbizza.

11. Tárgyaltatik az Igazgató-választmánynak az alapszabályok 29. §-nak módosítását ajánló javaslata.

Közgyűlésünk ezen javaslatot határozattá emelve, kimondja, hogy „Az Erdélyi ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet” alapszabályainak 29-ik §-át következő szöveggel módosítja: „Az egyházmegyei-, kör- és egyházközségi értekezletek, a területükön lakó egyházkerületi értekezlet tagokból alakulva, szűkebb körben ugyanazon feladatok megoldására hivatottak, mint az egyházkerületi értekezlet. Az egyházmegyei értekezletek a közvetlen rájuk váró feladatok megoldása céljából önállólag alakulnak meg s működnek, de szem előtt tartják az egyetemes célt s maguk is az egyházkerületi értekezlet szerveinek tekintendők. Az egyházmegyei értekezletek szervezete az egyházkerületi értekezletének felel meg, azzal a különbséggel, hogy tagjaitól külön tagdíjakat nem szed, hanem minden év — legkésőbb — november 1-éig pénztárnoka által begyűjtve a 4. §-ban megszabott tagdíjakat, azokat a begyűlt összeg 25 %-ának visszatartása után — melyet részben saját céljaira és költségeire, részben keblileg meghatározandó arányban a kör- és egyházközségi értekezletek céljaira és költségeire fordít, megfelelő névsor és kimutatás mellett felküldi az egyházkerületi egyházi értekezlet pénztárnokának, hogy az a kötelezettségeiket teljesített tagok számára *ingyen* megküld-

hesse az azon évi «Évkönyv»-et, kiosztásra a pénztárnokok kezéhez.»

12. Tárgyalatik az Igazgató-választmányak a megszünt egyházkerületi papi értekezlet 1150 K. és 64 fillér értekezletünk pénztárához áttett vagyonát illető javaslata.

Közgyűlésünk örömmel veszi tudomásul, hogy egyházkerületünk Igazgató-tanácsa az „Erdélyi Ev. Ref. Papi Értekezlet“ vagyonát Értekezletünk javára rendelte s a választmány javaslatának elfogadásával, határozati-
lag kimondja, hogy: «Az Erdélyi Ev. Ref. Papi Értekezlet»-től birtokába vett 1150 (egyezerszázötven) korona és 64 fillér összeget egyszer s mindenkorra elkölthetetlen alaptőkének tekinti, mely időről-időre alapítványként kezelendő s csakis évi kamatai használhatók föl az Értekezlet céljaira.

13. Tárgyalatik az Igazgató választmányak Értekezletünk irodalmi munkásságát illető előterjesztése.

Közgyűlésünk ezen előterjesztést jóváhagyó tudomásul veszi s midőn helyesléssel fogadja, hogy:

a) Váró Ferencz n.-enyedi kollegiumi tanár aának, mult évi értekezleti gyűlésünkön felolvasott és „Évkönyvünk“-ben is megjelent „Vallomások és kérdések“ czimű értekezése, a művelt közönségnek szánva, külön füzetben 2000 (kettőezer) példányban kiadatott, egyuttal — Igazgató-választmányunk javaslatának elfogadásával — titkárát megbizza, hogy:

b) a szerkesztésében megjelenő „Vasárnap“ cz. lapból, az építő, népies munkákat 4 4 filléres külön füzetekben terjessze;

c) dr. gróf Kuan Géza elnök aának jelen gyűlésünk n mondott megnyitó beszédét és dr. Bartók György püspök aának, a diszgyűlésünket megelőző istentiszteleten tartott alkalmi egyházi beszédét egy külön füzetben, valamint a Kenessey Béla kolozsvári theologiai igazgató tanár aának, diszgyűlésünkön, „Régi nyomok“ czimén felolvasott értekezését, szintén külön füzetben adja ki.

Ezen kiadványok kezelésével, illetőleg értékesítés végett a tiszteletes atyafiakhoz szétküldésével -- elszámolás mellett -- pénztárnok aa. bizatik meg.

d) A hiveink lelki építésére szánt „Valóságos elmélkedések és imák” megírása, b. e. Molnár Albert kolozsvári theologiai tanár aa. halálával félbe szakadván, közgyűlésünk ezen munka elkészítését szükségesnek tartva, ennek folytatása érdekében az elnökséget a kivánt intézkedések megtételére felhatalmazza, valamint utasítja arra is, hogy:

e) b. e. Molnár Albort és Sylvester Domokos aai irodalmi hagyatéka kiadására nézve az elnökség az özvegyekkel érintkezésbe lépve ajánlja fel támogató közreműködését azok kiadására nézve

f) Végül örömmel vette tudomásul közgyűlésünk, az Igazgató-választmány intézkedését, mely szerint „régi magyar ref. egyházi énekeink szövege és dallama összegyűjtésére: Borsay Sámuel karnagy, dr. Erdélyi Pál, Váró Ferencz és Pokoly József aait fölkérte.

14. Targyaltatik az Igazgató-választmánynak a „Szeretetházi Naptár“ alapítását és kiadását ajánló indítvány tárgyában hozott határozati javaslata.

Közgyűlésünk, ezen indítványt Kenessey Béla vál. tag azon módosításával fogadja el, hogy új vállalat megindítása mellőzésével támogatását egy régi hasonló célú vállalatnak, a »Protestáns Árvaházi Naptár« tulajdonosának, a budapesti »Protestáns Árvaház« intézőségének ajánlja fel, a tiszta jövedelemből való megfelelő részesedést kérve kerületünk »Szeretetház« ának, a kerületünkben eladott példányok számaránya szerint.

15. Tárgyalatik az Igazgató-választmánynak Csia Kálmán lelkész atyafia azon indítványára vonatkozó előterjesztése, hogy az egyetemes ref. magyar egyházat alkotó egyházkerületek alapítsanak egy, az egyetemes konvent felügyelete alá rendelt s mind az öt egyházkerület egyházközségei által kötelezően megrendelendő egyházi heti lapot.

Közgyűlésünk, az Igazgató-választmány javaslatát elfogadva, kimondja, hogy: Csia Kálmán aa. indítványa fölött napirendre tér; mert minden egyházkerületnek megvan a maga lapja, mely, a különleges helyi érdekek mellett, a testvéregyházkerületek általános érdekű életjelenségeit is figyelemmel kíséri s azokról tájékoztatást nyújt. A mi egyházkerületünk hivatalos lapja az »Erdélyi Protestáns Lap« az indítvány indokául szolgáló »szellemi közösséget« a testvér-egyházkerületekkel „Lapszemle“ rovatában különösen is fenntartja.

16. Tárgyalatik az orbai egyházmegyének a reformatio napja megünneplését és az adventi urvacsora osztásnak a reformatio évforduló napjára áttevését ajánló indítványát illető igazgató-választmányi előterjesztés. —

Közgyűlésünk ezen előterjesztésben foglalt határozati javaslatot elfogadva, határozatilag kimondja, hogy az egyházi élet konzervatívismusa tekintettel az adventi ürvacsoraosztásnak a reformációi emlékűnnepre áttételét nem helyesli, míg a reformatio évfordulójának hivatalos egyházi ünneppé tételét s ennek államilag is elismertetését indokoltnak látja s a zsinati törvényhozás útján ennek eszközlése érdekében a szükséges lépések megtételével az elnökséget megbizza.

17. Igazgató-választmányunk közgyűlésünk jóváhagyása alá terjeszti: a görgényi, k.-kalotai, n.-sajói, dcési, küküllői, erdővidéki és sepsi egyházmegyék értekezleteinek alapszabályait.

Közgyűlésünk ezen egyházmegyék értekezletének alapszabályait jelen gyűlésünkben, a 11. jkvi sz. a. hozott határozatában az „Alapszabályok“ 29. §-nak módosítását kimondó rendelkezéseinek a beterjesztett alapszabályokra érvényesítésével s azoknak ily értelemben módosításával hagyja helybe.

18. A kendi-lónai ifjusági egyesület alapszabályainak megerősítésre beterjesztése alkalmából, igazgató-választmányunk kapcsolatos javaslata értelmében —

közgyűlésünk elvi határozatként ki mondja, hogy: „az egyházkerületi egyházi értekezet céljait szolgáló s ennek körében alakuló szervek (egyesületek) szabályainak megerősítését az egyházmegyei értekezletek jog és hatáskörébe utalja.

19. Tárgyalatik Sándor József egyhm. főgondnok és értekezleti világi titkár aának, egy központi directorium alakítására vonatkozó, következő indítványa:

„Az „Alapszabályok keretében, a folyó ügyek el-

látása, tárgyak előkészítésére s rendkívüli esetekben — utólagos jóváhagyás fenntartásával — intézkedés jogával is, az elnökség mellé, alakittassék Kolozsvárt lakó értekezleti tagokból egy szűkebb körű Igazgatóság, melynek tagjai: az elnök, vagy helyettese, a két titkár, pénztáros, jegyző — a mennyiben helyt lakik — továbbá: dr. Gidófalvy István, dr. Sárkány Lajos és Herpei Gergely értekezleti tagok. A püspök ur, mint védnök, az igazgatóságnak tagja. Az ülés elnökön, vagy helyettesén kívül 3 (három) taggal határozatképes. Az elnökség mindenik tagjának esetleges távollétében, azon az ülésen korelnök elnököl. Az igazgatóság üléseiről rendes jegyzőkönyvet vezet.»

Közgyűlésünk ezen indítványt elfogadja és határozottá emeli s az Igazgatóságot, az indítványban ajánlott tagokkal megalakított-nak jelenti ki.

20. Tárgysorozat rendjén, Nagy Károly titkár, választmányunk véleménye kapcsán, részletes indoklással előterjeszti a belmissiói értekezletnek Szilassy Aladár elnöklete alatt Pozsony szab. kir. városban, 1900. szeptember havában tartott gyűléséből, „Országos belmissiói egylet” alakítását tárgyazó javaslatát.

Közgyűlésünk, beható tanácskozás után az Igazgató-választmány véleményét, a tervezett belmissiói egylet alakítására nézve ben egyhangulag magáévá teszi s határozatilag kimondja, hogy: «Országos belmissiói egylet» alakítását általában és elvileg szükségesnek nem tartja; mivel az egyházkerületi Értekezletek általában a tervezett egylet által kitűzött célt szolgálják és pedig a kerületek autonom élete körén belül, helyi viszonyaiknak és tapasztalt szükségüknek megfelelően. A jelen tervezet alapján léte-

sítendő egyesületet pedig éppen veszedelmessé válhatónak is itéli s tekintve azt, hogy tagsági feltételül kívánt jellege által nagyon alkalmas arra, hogy a történelmileg kiképződött s államjogilag bevett vallásfelekezetek egyházainak keretét meglazítsa és mig befelé könnyen széttagozódást eredményezhet, addig kívülről a szekták bomlasztásának még inkább kiszolgáltassa: egyházunk hű fiai által támogathatónak ebben a formában nem itéli, sőt a maga részéről egy ilyen tervezet alapján létesítendő egyesület belügyminiszteri engedélyezése ellen a magyarországi ref. egyház országos törvényei által biztosított egyházjog védelme érdekében tiltakozásra hívna fel ref. egyházunk hivatalos örállóit.

21. Tárgysorozat rendjén, Vajda Ferencz, szőlónai lelkész aa. felolvasta «A protestans pap személyének és működésének jelentőségéről» című értekezését.

Közgyűlésünk a tanulságos értekezést tetszéssel fogadja, „Évkönyv“-ében megörökíteni határozza s elnök aa. indítványára értekező Vajda Ferencz aának jegyzőkönyvi köszönetet mond és az ezen értekezésben foglalt gyakorlati kérdések megvalósítását javasoló következő pontoknak a jövő rendes közgyűlés tárgysorozatával, a szokott módon felvételével az Igazgató-választmányt megbizza:

«I. Az egyházépítési munka minden lelkészre nézve, «kötelezőleg» mondassék ki s az esperesi vizsgálatkor, a kérdő pontok során, vétessék számba. Feltétlenül fentartandó azonban, a lelkész egyéni szabadsága és az egyház autonómiája.

II. A hitoktatás sikerének érdekében, a vallástanítási tanterv revideálandó az egész vonalon s annak megfelelően, a kézikönyvek is átalakítandók.

III. Hitoktatásunk kapcsán a tanítóképző intézetekben nyujtsunk a tanítójelölteknek bizonyos fokú «liturgialis képesítést», hogy annak mértékéig, szükség esetén, az egyházi szolgálatban ők is aktív részt vehessenek.

IV. Létesítendő diakoniszaképző intézet.

V. A protestantizmus s annak kebelében a papság, csak úgy töltheti be sikerrel hivatását, ha a felekezeti egyenlőség és viszonyosság gyakorlatilag is megvalósíttatik. E célból szükséges, hogy az állam hajtsa végre az 1848. XX. törvénycikket; szabályozza a szektákat és biztosítsa jogaink szabad gyakorlatát. Ez föltétlenül maga után vonja a papi fizetések, fizetési-osztály szerinti rendezését és egyházunknak magasabb arányban való segélyezését. Vezérlő elv az egész vonalon: a protestans hit és erkölcsi szabadság s egyházaink autonómiaja.»

22. Tárgysorozat rendjén a b. e. Molnár Albert aa. mult évi elnöki megnyitó beszédében foglalt határozati javaslatokra Pokoly József kolozsvári theologiai tanár aa. volt felkérve referálni, ki közgyűlésünkön nem jelenhetvén meg, Bodor János zágoni lelkész aa. terjeszt elő véleményyt

Közgyűlésünk élénk eszmecsere után kimondja, hogy a b. e. Molnár Albert aa. javaslatában foglalt eszmék gyakorlati kivitelére vonatkozó eltérő és igen megoszló nézetek folytán a kérdést napirenden tartja,

míg a tapasztalat az egyöntetű vélemény kiformalódását előkészíti; addig is azonban fölir egyházkerületünk Igazgatótanácsához, hogy megfelelő módon hasson oda, hogy a népesebb és egynél több rendes lelkészt tartó egyházközségek parochiális körökre osztása a legközelebbi zsinati törvényhozásban kötelezőleg elrendeltessék, a presbyterium munkakörébe pedig nagyobb mértékben és részletezetten helyet nyerjen az adminisztratív teendők mellett a hitélet ápolásának alkalmas eszközökkel való szolgálata is s gondoskodjék egyuttal az e tekintetben való hatékony ellenőrzés módjáról is; addig is azonban közgyűlésünk egyhangulag kimondja hogy az egyháztársadalmi intenzív munkálkodás megindítását minden vonalon sürgős szükségnek tartja a helyi viszonyoknak legmegfelelőbb formában s óhajtja, hogy az ez irányu munkálkodásról esperes afiai, egyházlátogatásaik alkalmával, számot kérjenek és tevékenységre buzdítsanak.

23. Tárgysorozat rendjén Bodor János zágoni lelkész aa. előterjeszti Jancsó Lajos marosujvári lelkész aa. indítványát tárgyzó véleményes jelentését.

Közgyűlésünk az ezen jelentésben foglalt határozati javaslatot helyeselve kimondja, hogy:

a) A vándor prédikátorok intézményének alkalmazását, sem a parochialis jog, sem a czélszerűség szempontjából nem tartja kívánatosnak.

b) Predikációs vállalat megindítása helyett czélszerűbbnek tartja a régi „Predikatori Tár“ esetleges folytatását, vagy még

inkább az «Erdélyi Protestans Lap» ban „predikáció vázlatok“ rovatának nyitását.

24. Tárgysorozat rendjén, Péchy Árpád, brassói lelkész aa. előterjeszti Egerházi Lajos aának az egyházkerületi temetkezési egyesület alakítását sürgető indítványára vonatkozó jelentését

Közgyűlésünk ezen indítványt átteszi a dr. Kádár János igazgatótanácsi titkár aa. kezdeményezése folytán megalakult „Közhasznú szövetkezethez“, hogy mennyiben kivihetőnek tartja, társadalmilag valósítsa meg.

25. Tárgysorozat rendjén a Váró Ferencz n.-enyedi kollegiumi tanár aa. múlt évi gyűlésünkön felolvasott értekezésében foglalt indítványokról, besztercei lelkész Balázs József aa. terjeszti elő véleményes javaslatát, miután az ezzel megbízott referens, Vásárhelyi Boldizsár aa. gyűlésünkön nem jelenhetett meg.

Közgyűlésünk előadó aa. véleményét osztva, javaslatát egyhangulag magáévá teszi s azt határozattá emelve kimondja, hogy:

1. Vallásos nevelés-oktatásunk ügyének reformját szükségesnek tartja; ugyszintén azt is, hogy:

2. theologiai, gimnáziumi tanárokból és tapasztaltabb papokból egy bizottság szerveztessék, mely az indítvány indokai és irányelveinek megfelelőleg elemi és középiskolai vallásos oktatásunk anyagának vázlatos beosztásával tervezetet dolgozzon ki, mely tervezet véleményadásra közlendő az egyházmegyei értekezletekkel s az ezen vélemények figyelembe vételével, közgyűlésünk által megállapítandó végleges terv átteendő

a hivat. los egyházhoz, hogy az a rendes uton a tervezetet az egyházkerületi közgyűlés által tárgyalatva, akár pályázat, akár megbizás utján a kívánt tankönyveket kidolgoztassa, s minél előbb használatba vétesse.

3. Hasonló módon egy másik mű is készitendő volna, mely magában foglalná mindazon lényeges ismereteket, melyekkel a felnőtteknek szükséges birniok a vallásról, annak lényegéről, a keresztyénségről, annak keletkezéséről, a multban betöltött szerepéről és jövő hivatásáról, saját egyházunkról, annak szervezetéről, a különböző keresztyén egyházak közötti eltérésekről.

26. Tárgysorozat rendjén elnök aa. elrendeli az elhalálozás folytán betöltésre váró elnöki, alelnöki és jegyzői állásokra, valamint a lemondás folytán ürességbe jött pénztárnoki állásra, a jelen cyklus folyamára, a választás megtartását

Közgyűlésünk egyhangulag megválasztja :

Egyházi elnökké : Deésy Gyula, kolozskalotai esperes aát.

Alelnökké : Bod Károly sz.-udvarhelyi papi jelleggel biró kollegiumi tanár aát.

Jegyzővé : Vajda Ferencz sz.-lónai lelkes aát.

Pénztárnokká : Zsigmond Ferencz kolozsvári érekvezér aát, mit a jelenlevő megválasztott aak köszönettel fogadnak.

27. Elnök aa. jelenti, hogy Értekezletünk jövő évi rendes közgyűlését, a korábbi meghívás folytán Nagy-Enyeden fogja megtartani.

Közgyűlésünk elnök aa. jelentését örömmel veszi tudomásul.

28. Elnök aa. jelenti, hogy közgyűlésünk tárgysorozatát kimerítette s közgyűlésünk előtt még csak egy kedves kötelesség áll és ezt óhajtja teljesíteni, midőn gyűlésünk nevében köszönetét fejezi ki, a nemes munkában lelkesítő példával előjáró s mindencet erre atyai szeretettel buzdító védnökünknek, dr. Bartók György püspök aának, az Értekezletünket meleg szeretettel vendégeként elfogadó udvarhelyi egyházmegye Értekezletének s fáradozó elnöke Bod Károly aának ; valamint Székely-Udvarhely város és a vármegye közönségének, kik bevonulásunkat diadaluttá, ottlétünket ünneppé tették, s ezzel gyűlésezésünket befejezettnek jelenti ki.

Közgyűlésünk nevében Püspök aa. viszonozza a meleg köszöntést. Boldogoknak érezzük magunkat, hogy mint mesterhez a tanítványok úgy jöhetünk és tiszteletünket kifejezhetjük elnök aával szemben.... kér Istent, hogy elnök aa. ősi protestans áldozatkész buzgóságával mély bölcsességének tündöklő világánál sokáig vezérelhessen minket az anyaszentegyházunk megújulásán fáradozó munkáinkban.

Bodor Géza,
jegyző.

A jegyzőkönyv hiteléül:

Kolozsvár, 1901. nov. 30.

Dr. Sárkány Lajos.

Vajda Ferencs

Pénztári jelentés.

Mélyen Tisztelt Értekezlet!

Pénztári jelentésemet az alábbiakban van szerencsém megtenni.

1. Az 1900. év végéig az Értekezletnek volt: 16 alapító — 1700 k., 382 rendes — 761 k., 40 pártoló — 68 k. 50 f., tehát összesen: 438 tagja 2529 k. 50 f., tagsági díjjal.

Megjegyzem, hogy e kimutatás nem teljes, mert egyesek tudatták ugyan, hogy az Értekezlet számára tagokat gyűjtöttek, de a neveket velem még nem közölték, következésképp azokat a kimutatásba fel sem vehettem.

2. Befolyt: 13 alapító tagtól 1400 k. és az 1900. évre: 258 rendes tagtól 513 k., 33 pártoló tagtól 56 k. 50 f., tehát összesen: 304 tagtól 1969 k. 50 f. tagsági díj. A ki nem mutatott tagoktól befolyt még 125 k. 70 f., melylyel az összeg lesz: 2095 k. 20 f.

3. Hátralékban van: 3 alapító — 300 k. és az 1900. évre: 124 rendes — 248 k., 7 pártoló — 12 k., tehát összesen: 134 tag 560 k. tagsági díjjal.

4. Az Értekezlet 1900. évi Évkönyve kinyomatott 992 példányban. Ebből gratis elküldetett 16 alapító tagnak 16, — különböző egyházi és politikai lapoknak, egyeseknek 39, — eladás végett: espereseknek, lelkészeknek, tanároknak 852, — a pénztári hivatal

által eladatott 57, — megmaradt 28, — tehát összesen: 992 példány; befolyt 359 példány ára 359 k. értékben, melylyel a 2095 k. 20 f. lesz: 2454 k. 20 f. Eladatlan 633 példány 633 k. értékben, illetve 55 gratis példány levonásával: 578 példány 578 k. értékben.

5. A pénztár összes kiadása (nyomtatványokra, postai költségek, pénztári kellekekre stb.) az 1900. évre: 671 k. 18 f.

6. Tehát: 2454 k. 20 f. — 671 k. 18 f. = 1783 k. 2 f., mely összeg — mint pénztári maradék 5% kamatláb mellett 3528. sz. betéti könyvben a kolozsvári »Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Részvénytársaság«-nál van elhelyezve. A kamat 1900. decz. 31-ig 19 k. 30 f., melylyel a pénztári maradék lesz: 1802 k. 32 f. Ez összegből 1400 k. alapító tagsági díj lévén, tőkealap, tehát az Értekezlet céljaira az 1901. évben felhasználható: 402 k. 32 f. és 5% kamatban a tőkealap után 70 k., összesen: 472 k. 32 f.

A fennebbiek szerint az 1900. évre vonatkozólag:

1. Volt az Értekezletnek 438 tagja 2529 k. 50 f. tagsági díjjal.

2. Befolyt 304 tagtól 1969 k. 50 f., a ki nem mutatott tagoktól 125 k. 70 f., — összesen: 2095 k. 20 fillér.

3. Hátralékban van 134 tag 560 k. tagsági díjjal.

4. Az 1900. évi Évkönyvből eladatott 359 példány 359 k. értékben, megmaradt 578 példány 578 k. értékben.

5. A pénztár összes kiadása: 671 k. 18 f.

6. Pénztári maradék 1900. decz. 31-ig 5% kamattal: 1802 k. 32 f. Tőkésítettik: 1400 k. Felhasználható 1901. évi 5% kamattal az 1901. évben: 472 k. 32 f.

Pénztári előirányzat az 1901. évre:

a) Áhozatal az 1900. évről	1802 K.	32 f.
b) 1400 tőkealap 5% kamata	70	" — "
c) 134 tag tagsági díjának hátrálékában	560	" — "
d) 578 példány 1900. évi Évkönyv árában	578	" — "
e) 382 rendes tagtól	761	" — "
f) Ki nem mutatott tagoktól	125	" 70 "
g) 5% kamatból	19	" 30 "
	<u>Összesen</u>	<u>3916 K. 32 f.</u>

Ez összeghez veendő a megszűnt «Erdélyi ev. ref. papi értekezlet» által gyűjtött 1150 K. 64 f. tőke, melyet 2191 – 1901. számú s hozzám intézett értesítésével a mélt. Igazgató-Tanács bocsátott az Értekezlet birtokába, lesz tehát:

h) Az a) b) c) d) e) f) g) pontok alatti összeg	3916 K.	32 f.
i) A megszűnt «Erdélyi ev. ref. papi értekezlet» tőkéje	1150	" 64 "
j) Ennek 5% kamatja	57	" 1/2 "
	<u>Összesen</u>	<u>5123 K. 96 1/2 f.</u>

Levonva ebből:

k) 16 alapító tag alapító tagsági díját 1700 K. — f		
l) A megszűnt «Erdélyi ev. ref. papi értekezlet» tőkéjét	1150	" 64 "
	<u>Összesen</u>	<u>2850 K. 64 f.</u>

mely tőkealapot képez, lenne az 1901. évben:

m) tőkealap	2850 K.	64 f.
n) felhasználható összeg	2273	" 32 1/2 "
	<u>Összesen</u>	<u>5123 K. 96 1/2 f.</u>

Kolozsvárt, 1901 május 27-én.

ERDÉLYI MŰZEUM Kiváló tanácsleltel:

1526 * 1907. NOV. - 7.

KÖNYVTÁRA.

Molnár Lőrincz,
ev. r.-f. lelkész, pénztáros.